

ПИЛОТЕН МОДЕЛ ЗА ПРОСЛЕДЯВАНЕ НА РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ЗАВЪРШИЛИТЕ ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Проект № 609397-EPP-1-2019-1-BG-EPPKAZ-EQAVET-NRP „Пилотно проследяване на реализацията на завършилите професионално образование и обучение“, Договор № 2019-0485/001-001 между Министерството на образованието и науката и Европейската агенция за образование, култура и аудиовизия с финансовата подкрепа на програма „Еразъм +“.

Подизпълнител „Индърстри Уоч Груп“.

Със съдействието на Регионалните управления на образованието в областите Враца, Бургас и Стара Загора.

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на настоящата публикация не представлява одобрение на съдържанието, което отразява гледните точки само на авторите и не може да се търси отговорност от Комисията за всяка употреба, която може да бъде използвана за информацията, съдържаща се в нея.

За проекта:

Проектът „Пилотен модел за проследяване на завършилите професионално образование и обучение“ № 609397-EPP-1-2019-1-BG-EPPKA3-EQAVET-NRP се реализира от Министерството на образованието и науката въз основа на договор № 2019 0485/001-001 с Изпълнителната агенция за образование, аудиовизия и култура към Европейската комисия. Подизпълнител на дейностите е „Индъстри Уоч Груп“. Реализацията на проекта е осъществена със съдействието на Регионалните управления на образованието в областите Враца, Стара Загора и Бургас.

Реализацията на завършилите професионално образование и обучение (ПОО) и тяхното кариерно развитие са основни показатели за качеството на образованието и обучението. Чрез дейностите по проекта се създаде и тества модел за проследяване развитието на завършилите ПОО, който използва обхвaten подход на съчетаване на административни данни (от образованието и пазара на труда) с анкетни проучвания.

Дейностите са насочени към завършилите професионално образование и обучение през 2018 година в три пилотни области в България – Враца, Стара Загора и Бургас. Систематизирани и анализирани са данни за завършилите след дипломирането им относно: продължаване на образование в системата на висшето образование, започване на работа, кариерно развитие, използване на придобитите умения – професионални и ключови умения в работната среда или в среда на продължаващо обучение.

Въз основа на пилотния модел и анализите от неговото приложение, е изготвен прототип на система за проследяване на реализацията на завършилите професионално образование и обучение. Систематизирани са предложения за въвеждане на система за проследяване реализацията на завършилите ПОО на национално ниво.

ПРОТОТИП НА СИСТЕМА ЗА ПРОСЛЕДЯВАНЕ НА ЗАВЪРШИЛИТЕ ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Въведение:

Приложената методология за пилотиране на механизъм за проследяване на реализацията на завършилите ПОО се основава на съчетаването на анализ на административни данни с анкетно проучване, съгласно Препоръката на Съвета за проследяване на дипломираните лица, както и с прилагане на принципите и стандартите, разработени от работната група към Европейската комисия за проследяване на дипломираните лица.

Административните данни и проучванията се осъществяват в три пилотни области – Враца, Стара Загора и Бургас. Административните данни обхващат всички завършили професионално образование и обучение в системата на училищното образование през 2018 година.

Анкетното проучване включва част от завършилите и няма представителен характер – неговата цел е да тества алгоритъм за провеждане на анкетни проследяващи проучвания на завършилите средно професионално образование на областно ниво, като апробира методологията и изработения на нейна база въпросник.

Принципи:

1. Поставяне на учещите в центъра на процеса на проследяване

Осъществява се чрез създаването и разпространението на информация, която дава възможност на завършилите да вземат информирани решения за това какво да учат и в кой сектор да търсят работа. Системите за проследяване на завършилите следва да допринесат за прилагането на Европейския стълб на социалните права, със специален акцент върху правото на качествено образование, обучение и учене през целия живот и активното подпомагане на заетостта.

2. Подсигуряване на система за осигуряване на качество, която се основава на методологически надеждни и устойчиви системи за производство на данни, които улесняват анализа на данните. Необходимостта от осигуряване на качество се отнася до

целия процес, включително вземането на решения въз основа на информацията за проследяване на завършилите, напр. - прием, финансиране на ПОО, одобрение на планове и програми и пр.

3. Гарантиране на поверителността на личната информация в съответствие с правилата за защита на данните и гарантиране поверителността на информацията за всички, които се проследяват;

4. Ясни връзки с други образователни политики. Има нужда от всеобхватни образователни политики, които включват обучението на възрастни, продължаващото професионално обучение, неформалното и самостоятелното учене.

5. Допълване на други източници за прогнозиране на уменията при оценката, планирането и управлението на сложни системи от умения.

Стандарти

Стандарт 1: Допринася за постигането на съгласувани цели в системата за ПОО:

- Достигане на стратегическо споразумение със заинтересованите страни
- Генериране на данни, които подпомагат информирането и кариерното ориентиране на учениците

Стандарт 2: Целта е да се обхване ПОО в цялост – както начално, така и продължаващо, включително по възможност неформалното обучение и самостоятелното учене

Стандарт 3: Предоставяне на данни за всички завършили – цялостен обхват

- обхваща всички завършили в определена група население
- използване на административни данни в съчетание с анкетни проучвания

Стандарт 4: Дава се възможност за сравнителен анализ между подгрупите на завършилите

Стандарт 5: Механизмът се основава на множество точки на измерване, за да се създаде възможност за продължаващ във времето анализ (една година след завършването и 5 години след завършването)

- Важно е данните за измерване да бъдат лесно свързани

- Гарантиране, че информацията за отделните лица се анонимизира
- Анализът трябва да се фокусира върху разрез по професии

Стандарт 6: Използват се групи за сравнение (например – завършилите ПОО и завършилите профилирани паралелки)

Стандарт 7: Използва се подход/рамка за осигуряването на качеството, за да се насърчат подобрения в системата за проследяване на завършилите

- Цикъл за осигуряване на качеството, основан на „планиране“, „изпълнение“, „оценка“ и „преглед“
- Критерии за качество: съответствие, точност и надеждност, своевременност, достъпност и яснота.

Стандарт 8: Гарантира се, че информацията от системите за проследяване на завършилите лица е достъпна във форма, която отговаря на договорените нужди на заинтересованите страни и социалните партньори

Стандарт 9: Засилване на трансграничните партньорства чрез включване на завършилите ученици, които се преместват в друга държава след приключване на образованието и обучението си

Стандарт 10: Принос към сътрудничеството на ниво ЕС в ПОО (*представяне на резултатите в съответствие с ISCED и EKP*).

Методология

При разработването на методологията са взети под внимание следните желани характеристики на проследяващото изследване:

- 1/Систематичност на подхода;
- 2/Ниски разходи за провеждане;
- 3/Лесни са събиране и надеждни данни;
- 4/Използване на редовно актуализирани данни от административни регистри;
- 5/Гарантиране на анонимността на лицата, обхванати от проследяващото изследване и защита на личните данни;
- 6/Ясни и лесни за интерпретиране индикатори;

7/Надеждност на резултатите;

8/Сравнимост на резултатите (времева, териториална/институционална и между различни под-категории учащи);

9/Съчетаване на факти (базирани на административни данни количествени ииндикатори) и обратна връзка (базирана на анкетни проучвания сред целевата група), които създават цялостна представа за характера и стабилността на заетостта, реализацията по специалността/професията, приложимостта на придобитите в рамките на професионалното образование умения, генерираните доходи и т.н.

1. Административни регистри:

Направен е подробен преглед, анализ, типологизация и подбор на налични данни в следните административни регистри:

1/Национална електронна информационна система за предучилищно и училищно образование (НЕИСПУО);

2/Регистър на документите за завършено основно образование, средно образование и/или придобита степен на професионална квалификация, поддържан от МОН;

3/Регистър на всички действащи и прекъснали студенти и докторанти, поддържан от МОН;

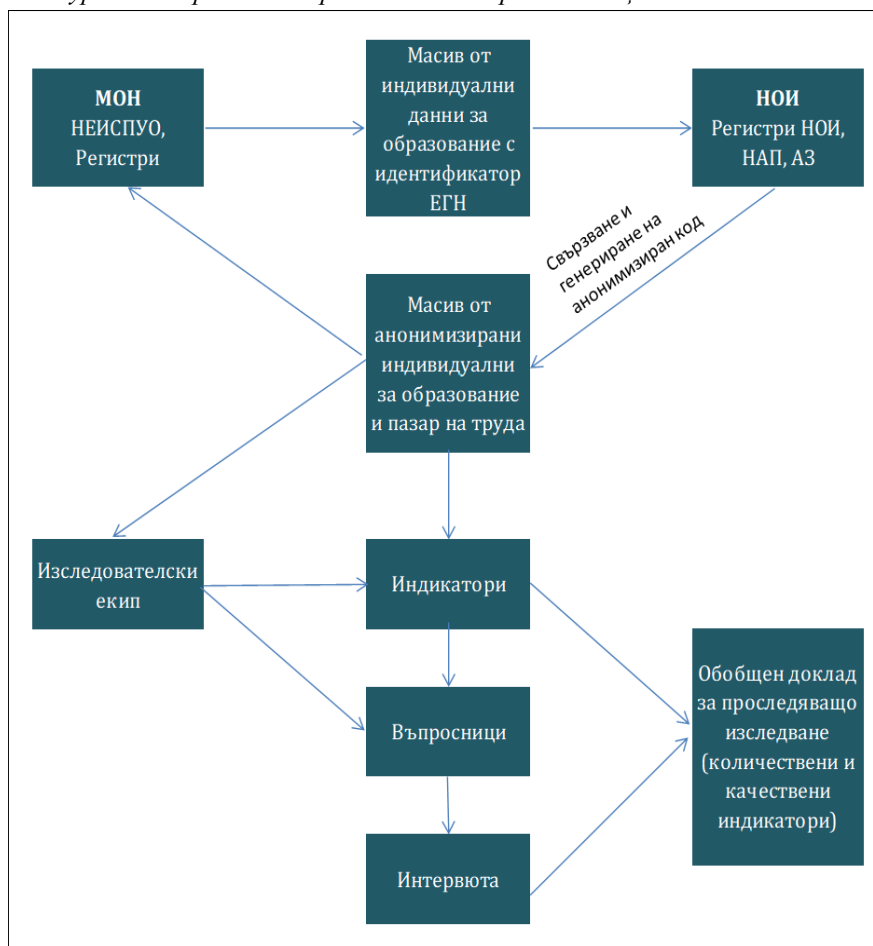
4/Регистър на осигурените лица, поддържан от Националния осигурителен институт;

5/Регистър на трудовите договори, поддържан от Националната агенция по приходите (НАП) и администриран от НОИ;

6/Регистър на търсещите работа лица, поддържан от Агенцията по заетостта (АЗ) и администриран от НОИ.

1.1. Алгоритъм на провеждане на проследяващо изследване чрез използване на данни от административните регистри

Фигура 1. Алгоритъм за провеждане на проследяващо изследване

1.2. Описание на алгоритъма:

1/Екипът на МОН, с експертната помощ на екипа от изследователи, идентифицира всички лица от целевата група на проследяващото изследване и състави подробен опис на всички необходими индивидуални данни от НЕИСПУО, Регистъра на документите за завършено основно образование, средно образование и/или придобита степен на професионална квалификация и Регистъра на всички действащи и прекъснали студенти и докторанти.

2/По задание на МОН от системата НЕИСПУО се генерира масив със зададените индивидуални данни (с идентификатор ЕГН/ЛНЧ) на всички завършили средно професионално образование лица в областите Враца, Бургас и Стара Загора.

3/Изследователският екип прави пълна инвентаризация на събираните данни в административните регистри на НОИ, НАП и Агенцията по заетостта (за които НОИ е администратор) и подготвя опис на всички индивидуални данни за резултатите на лицата от целевата група на пазара на труда (за осигурителни обстоятелства, за характеристиките на работното място и за характеристики на работодателите).

4/На базата на сключено рамково споразумение между МОН и НОИ, екипът на МОН предоставя на НОИ по служебен път масивът с индивидуални данни за образователната история на лицата, включени в проследяващото изследване.

5/По идентификатор ЕГН/ЛНЧ на включените в масива на МОН лица НОИ генерира масив с индивидуалните данни по описа от Регистъра на осигурените лица, Регистъра на трудовите договори и Регистъра на търсещите работа лица.

6/Екипът на НОИ свързва двата масива с образователна и осигурителна/трудова информация (по идентификатор ЕГН/ЛНЧ) в общ масив, след което анонимизира индивидуалните данни чрез замяна на ЕГН/ЛНЧ със специално генериран уникален код за всяко лице.

7/НОИ предоставя на МОН масива с анонимизирани индивидуални данни.

8/Изследователският екип прави задълбочена проверка на качеството на данните. При идентифицирането на определени проблеми и/или несъответствия на част от данните, може да се изиска уточняване и допълнителна обработка от НОИ.

1.3. Индикатори за проследяване

Индикаторите в предлагания индикаторен модел са разработени така, че да позволят по-доброто разбиране на: (а) резултатите на пазара на труда и характеристиките на заетостта в зависимост от региона, пола и специализацията/професионалното направление; (б) качествени характеристики на прехода от обучение към заетост (включително времето, необходимо за намиране на работа, устойчивост на заетостта и реализация по професията). Те са апробирани чрез обработка на предоставените данни за трите пилотни области – Враца, Стара Загора и Бургас.

При обработката на данните се спазват следните стандарти за защита на личните данни:

- анонимизираните индивидуални данни се обработват при спазване на строга конфиденциалност;
- не се генерират индикатори за групи от по-малко от 10 лица;
- не се представят индикатори за подгрупи от по-малко от 3 лица;
-

2. Анкетно проучване

Информацията, която не е налична в административните данни, се събира чрез анкетни проучвания. Анкетните проучвания се осъществяват една година след завършването и 5 години след завършването. Информацията от анкетните проучвания включва качествени индикатори, които допълват количествените индикатори от анализа на административните данни.

В рамките на проекта са разработени и апробирани методология и инструменти за събиране и анализ на специфични данни и информация от проследяваните лица относно: (1) характеристиките на придобитото професионално образование; (2) практическото им обучение в реална работна среда; (3) удовлетвореността им от нивото на знанията, уменията и от цялостната професионална подготовка, придобити в училище; (4) участието им във висшето образование; (5) прехода им на пазара на труда; (6) характеристиките на заетостта; (7) професионалната реализация и (8) субективната им оценка относно приложимостта на придобитите знания и умения.

По този начин се създава възможност за разширяване на индикаторите за проследяване на прехода към висше образование и/или към пазара на труда, както и за основните характеристики на заетостта на завършилите професионално образование, изчислявани на базата на наличните в административните регистри на МОН и Националния осигурителен институт данни. Създава се цялостен модел за проследяващо изследване, който комбинира различни административни и изследователски техники за осигуряване на пълен набор от количествена и качествена информация.

Разработен е въпросник за проследяващо изследване на завършилите средно професионално образование, който е апробиран чрез провеждане на онлайн анкетно проучване сред лицата, завършили професионално образование и обучение през 2018 г. в

областите Враца, Бургас и Стара Загора. Целите на проучването са: (1) да се тества алгоритъм за провеждане на анкетни проследяващи проучвания на завършилите средно професионално образование на областно ниво и (2) да се апробират методологията и изработеният на нейна база въпросник.

Събраните с проведеното онлайн анкетно проучване данни са анализирани и оценени от гледна точка на: (1) потенциала за събиране на надеждни и качествени данни, (2) изчисляване на индикатори по отделните области (домейни), предвидени в методологията и (3) формулиране на препоръки за оптимизиране на въпросника и за проследяване на реализацията им на пазара на труда и прилагането на придобитите умения в работна среда и при продължаване на образование в системата на висшето образование.

ПИЛОТИРАНЕ НА МОДЕЛА ЧРЕЗ АНАЛИЗ НА АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ДАННИ

Пилотирането на модела за проследяване на реализацията на завършилите ПОО е осъществено от „Индъстри Уоч Груп“ чрез проучване и идентифициране на информационни ресурси в системите на образованието и пазара на труда, които отговарят на следните критерии:

- (а) предлагат индивидуални статистически данни за характеристиките на образователната история на завършващите средно професионално образование лица с тяхната трудова история;
- (б) предоставят информация на национално, регионално и местно ниво;
- (в) актуализират се редовно в рамките на всяка учебна и/или календарна година;
- (г) позволяват автоматично обвързване с останалите идентифицирани бази от данни;
- (д) позволяват статистическа обработка при спазването на стандартите и изискванията за защита на личните данни на лицата.

Направен е подробен преглед, анализ, типологизация и подбор на налични данни в следните административни регистри, представени в Таблица 1. :

Таблица 1: Информационни ресурси за проследяващо изследване на реализацията на завършилите ПОО

Административни регистри МОН	Административни регистри НОИ
<p>Национална електронна информационна система за предучилищно и училищно образование (НЕИСПУО)</p>	<p>Регистър на осигурените лица; Регистър на трудовите договори</p>
<p>Идентификационен номер на ученика (ЕГН, ЛНЧ или друг) Демографски характеристики на ученика: (1) пол; (2) постоянно местоживееене (област/община/населено място) Характеристики на училището: (1) код и наименование; (2) местонахождение - област/община/населено място/категория на населеното място по класификатора ЕКАТТЕ; (3) вид на училището (професионална гимназия, профилирана гимназия, средно, спортно, по изкуствата и културата, обединено и др.); (4) вид на училището по начин на финансиране (държавно/общинско/частно/духовно); (5) финансиращ орган</p>	<p>Идентификационен номер на лицето (ЕГН, ЛНЧ или друг) - генериране на анонимизиран, уникален идентификатор Вид на осигуряването: група вид осигурен Период на осигуряването: (1) година и месец на първата регистрация на лицето като осигурен; (2) година, месец, следващи месеца на първата регистрация на лицето като осигурен; (3) дни в осигуряване Осигурителен доход: (1) сумарен, ограничен до максималния, месечен осигурителен доход (в конкретния случай - за периода от 01.2019 до 12.2019 г);</p>
<p>Характеристики на обучението: (1) форма на обучение на ученика; (2) професия по СППОО; (3) специалност по СППОО; (4) СПК на изучаваната специалност</p>	<p>Характеристики на работното място: (1) код по НКПД за осигурените по трудови правоотношения; (2) код по КИД-2008 за осигурените по трудови правоотношения; (3) област на адреса по регистрация на осигурителя; (4) населеното място, където е работното място</p>
<p>Регистър на документите за завършено основно образование, средно образование и/или придобита степен на професионална квалификация</p>	

<p>Резултати от обучението: (1) година на завършване на 12 клас и дата на протокола за завършване на 12 клас; (2) година на завършване на средно образование и дата на протокола за придобиване на средно образование; (3) наличие на удостоверение за завършен гимназиален етап; (4) наличие на диплома за средно образование; (5) общ успех от дипломата; (6) наличие на свидетелство за професионална квалификация (СПК); (7) година на придобиване на професионална квалификация и дата на протокола за придобиване на професионална квалификация;</p>	<p>Характеристики на работодателя: (1) 4-значен код по КИД-2008 по регистрация на осигурителя; (2) група на осигурителя според броя осигурени лица от осигурителя, групирани в следните групи: 1 - брой осигурени лица <5 2 - брой осигурени лица между 5 и 9 3 - брой осигурени лица между 10 и 49 4 - брой осигурени лица между 50 и 99 5 - брой осигурени лица между 100 и 249 6 - брой осигурени лица >=250</p>
<p>Регистри висше образование</p>	<p>Регистър на Агенцията по заетостта</p>
<p>Характеристики на прехода към висше образование: студентски статус, висше училище, ОКС, професионално направление, специалност</p>	<p>Данни за безработица: (1) флаг за наличие на регистрация като безработен по месеци (за периода от 01.2019 до 12.2019 г.); (2) при наличие на регистрация за безработен за периода 2017-2019 г. – година, месец на първата регистрация като безработен</p>

Обхват и основни характеристики на извадката

За целите на анализа са използвани изчерпателни индивидуални анонимизирани данни за всички лица (на възраст 17-25 години), които успешно са завършили средно образование в професионални гимназии, професионални паралелки в средни училища, училища по изкуствата и спортни училища в областите Бургас, Враца и Стара Загора през 2018 г. Всички включени в изчерпателната извадка лица имат маркер "Ученикът има удостоверение за завършен гимназиален етап" според предоставените данни от НЕИСПУО. За целите на настоящия анализ тези лица са категоризирани като „лица, завършили средно професионално образование“.

От обхвата на извадката са изключени:

- (а) младежите, които са завършили 12 глас през 2018 г., но не са положили успешно държавен зрелостен изпит и не са придобили диплома за завършено средно образование;
- (б) възрастни учащи (над 25-годишна възраст), които през 2018 г. са завършили средно образование в професионални гимназии в трите области.

Информационният масив обхваща **2841 лица**, разделени в три съвкупности според **областта, в която се намира училището:**

- 1269 лица, завършили средно професионално образование през 2018 г. в област Бургас
- 409 лица, завършили средно професионално образование през 2018 г. в област Враца
- 1163 лица, завършили средно професионално образование през 2018 г. в област Стара Загора

В съвкупността на лицата, завършили професионално образование във всяка една от областите, преобладават мъжете – 59 % от завършилите в Бургас, 60% от завършилите във Враца и 55% завършилите в Стара Загора.

Според степента на професионална квалификация (СПК) на изучаваната специалност, включените в изчерпателната извадка лица са разпределени по области както следва:

- 88,5% от завършилите средно професионално образование през 2018 г. в област Бургас са изучавали специалности, даващи възможност за придобиване на трета степен на професионална квалификация. Останалите 11,5% са изучавали специалности с втора степен на професионална квалификация;
- 68,9% от завършилите средно професионално образование през 2018 г. в област Враца са изучавали специалности, даващи възможност за придобиване на трета степен на професионална квалификация. 31,1% от обхванатите от изследването лица от областта са изучавали специалности с втора степен на професионална квалификация;
- 94,9% от обхванатите от изследването лица, завършили средно професионално образование в област Стара Загора, са изучавали специалности с трета степен на професионална квалификация. Делът на лицата, завършили специалности с втора

степен на професионална квалификация е най-малък от трите разглеждани области - 5,1%.

Не всички обхванати от изследването лица, които са завършили успешно средно образование в професионални училища или в професионални паралелки в средни училища през 2018 г., са се явили и/или са издържали успешно държавния изпит по професията. Според наличието на регистрирано свидетелство за професионална квалификация (СПК) в Регистър на документите за завършено основно образование, средно образование и/или придобита степен на професионална квалификация, разпределението на извадката в трите области е следното:

- Само 61,8% от завършилите програми за ПОО в област Бургас през 2018 г. са издържали успешно държавния изпит по професията и са придобили свидетелство за професионална квалификация (Таблица 2). 38,2% от завършилите професионални паралелки в професионални или средни училища в областта са завършили средното си образование без да придобият професионална квалификация. Това е най-високият дял от трите области. Малко под половината (42,7%) от мъжете, завършващи програми за ПОО в областта на практика не придобиват степен за професионална квалификацията (Таблица 2). Препоръчваме по-задълбочено изследване на причините за това с въпросниците през втората фаза от проследяващото изследване.

- Най-голям дял от завършилите средно професионално образование са придобили свидетелство за професионална квалификация в област Враца – 83,4% от обхванатите в изследването младежи в областта. Няма съществена разлика в разпределението на притежаващите СПК по пол (Таблица 3).

- Придобилите свидетелство за професионална квалификация след успешно издържан държавен изпит по професията в област Стара Загора са 78,9% от всички завършили средно професионално образование през 2018 г. в областта. По-голям дял от жените (82,9%) са придобили СПК в сравнение с мъжете (75,7%).

Таблица 2: Разпределение на завършилите съобразно придобиване на свидетелство за професионална квалификация

	Бургас	Враца	Стара Загора
Завършили без свидетелство за професионална квалификация	38,2%	16,6%	21,1%
Завършили със свидетелство за професионална квалификация	61,8%	83,4%	78,9%

Таблица 3. Разпределение по пол на завършилите средно професионално образование според наличието на свидетелство за професионална квалификация на изучаваната специалност

	Бургас		Враца		Стара Загора	
	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже	Жени
Без свидетелство за професионална квалификация	42,7%	31,7%	17,6%	15,2%	24,3%	17,1%
Със свидетелство за професионална квалификация	57,3%	68,3%	82,4%	84,8%	75,7%	82,9%

Резултати

Участие във висшето образование

Най-високи стойности на индикатора „Дял от завършилите средно професионално образование, които продължават в следващото образователно ниво през следващата учебна година“ се регистрират в област Стара Загора (61%). Данните от Регистъра на всички действащи и прекъснали студенти и докторанти показват, че студентски статус имат и над половината от завършилите програми за ПОО в област Бургас (58,1%). Значително по-малък дял от дипломиралите се през 2018 г. (39,9%) в област Враца са продължили обучението си във висше училище през следващата учебна година.

Таблица 4. Разпределение на завършилите средно професионално образование според участието във висшето образование

Област	Подсъвкупност А – не продължават във ВО		Подсъвкупност Б - продължават във ВО	
	Брой	%	Брой	%
Бургас	532	41,9%	737	58,1%
Враца	246	60,1%	163	39,9%
Стара Загора	454	39,0%	709	61,0%

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

Участието във висшето образование според завършеното професионално направление варира в широки граници и в трите области. Макар да има известни сходства в модела на реализация във висшето образование при определени професионални направления и в трите области (например почти всички от завършващите счетоводство и данъчно облагане и в трите области продължават образованието си във ВУ), при повечето професионални направления има съществени разлики в стойностите на индикатора „Дял от завършилите съответното професионално направление, които продължават във висшето образование“.

1/ Участието във висшето образование по професионални направления в област Бургас

Почти всички младежи, които завършват икономически специалности в професионални направления „Счетоводство и данъчно облагане“ (93,7%) и „Финанси, банково и застрахователно дело“ (91,7%) в област Бургас продължават своето образование във висши училища). Много високо е и участието във висшето образование на завършващите други две професионални направления, които най-често се предлагат в професионални гимназии с икономическо профилиране – 82,6% от завършващите „Секретарски и административни офис дейности“ и 79,2% от завършващите „Приложна информатика“ (професия 482010, „Икономист-информатик“) имат статут на студенти.

Сред големите индустриални професионални направления с най-високо ниво на участие във висшето образование са завършилите „Машиностроене, металообработване и металургия“ (72,7%) и „Химични продукти и технологии“ (68,9%). Сред професионалните направления, характеризиращи се с много високо участие във висшето образование се нареждат още „Градинарство (паркове и градини)“ (72,5% от завършилите през 2018 г. са студенти през следващата учебна година) и „Архитектура, урбанизъм и геодезия“ (72% от завършилите през 2018 г. са студенти).

Най-ниско ниво на участие във висшето образование в областта се регистрира по отношение на завършилите професионални направления „Спорт“ (38,7%), „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“ (33,7%), „Растениевъдство и животновъдство“ (25%) и „Фризьорски и козметични услуги“ (20%).

Фигура 2. Дял от завършилите съответното професионално направление в област Бургас, които продължават във висшето образование

2/ Участие във висшето образование по професионални направления в област Враца

Ако изключим професионално направление „Изящни изкуства“, където успешно завършилите средно образование през 2018 г. според данните от регистрите на МОН са много малък брой (двама), то само при три професионални направления в област Враца се регистрира над 50% участие във висшето образование на завършилите – „Счетоводство и данъчно облагане“ (88,9% от дипломиралите се са студенти), „Администрация и управление“ (75,9%) и „Спорт“ (68%). Половината от завършилите „Приложна информатика“ и „Търговия на едро и дребно“ също продължават образованието си във висше училище.

От индустриалните направления най-много студенти има сред завършилите „Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника“ (48,8%) и „Електротехника и енергетика“ (45%). Най-малък дял младежи продължават във висшето

образование сред завършилите „Производствени технологии – дървесина, хартия, пластмаси и стъкло“ (25%) и „Растениевъдство и животновъдство“ (21,5%). Никой от завършилите ПН „Производствени технологии – текстил, облекло, обувки и кожи“ в област Враца не продължава обучението си във висшето образование (същото се отнася и за ПН “Приложни изкуства и занаяти”, но следва да се има предвид, че броят на успешно завършилите средно образование през 2018 г. в това професионално направление е незначителен (двама).

Фигура 3. Дял от завършилите съответното професионално направление в област Враца, които продължават във висшето образование

3/ Участие във висшето образование по професионални направления в област Стара Загора

При 17 от професионалните направления, предлагани в рамките на средното професионално образование в област Стара Загора, над половината от завършилите продължават да учат във висши училища. Наред с икономическите специалности, при които прогресът към по-нататъшна образователна степен е традиционно висок („Счетоводство и данъчно облагане“ и „Финанси, банково и застрахователно дело“, в Стара Загора най-значително участие във висшето образование се регистрира в

професионално направление „Търговия на едро и дребно“ - 92,3% от завършилите това направление младежи през 2018 г. са със статут на студенти. Много високо е нивото на участие във ВО и на свързаните със строителството направления – „Архитектура, урбанизъм и геодезия“ (88%) и „Строителство“ (82,1%).

От индустриалните направления най-високо ниво на участие във ВО се регистрира в ПН „Хранителни технологии“ (82.2%) и „Електротехника и енергетика“ (60.5%). Като цяло обаче относително по-малък дял от завършващите индустриални професионални направления в Стара Загора се записват в български университети в сравнение с икономическите, строителните, административните и някои свързани с услугите направления (Фигура 4). Най-ниско ниво на участие във ВО се наблюдава по отношение на дипломираните се в професионалните направления „Машиностроене, металообработване и металургия“ (23,1%), Растениевъдство и животновъдство (22,2%) и Минно дело, проучване и добив на полезни изкопаеми (21,4%). Никой от завършилите през 2018 г. ПН „Фризьорски и козметични услуги“, „Производствени технологии – дървесина, хартия, пластмаси и стъкло“ и „Приложни изкуства и занаяти“ в областта не продължава да учи във ВО през следващата учебна година.

Фигура 4. Дял от завършилите съответното професионално направление в област Стара Загора, които продължават във ВО

Бързина на навлизане на пазара на труда

Анализът на влиянието на професионалното образование върху бързината на намиране на работа непосредствено след завършване на средно образование се основава на индикатора „Среден брой месеци между успешното завършване на средно образование и първата регистрация на лицето като осигурен“.

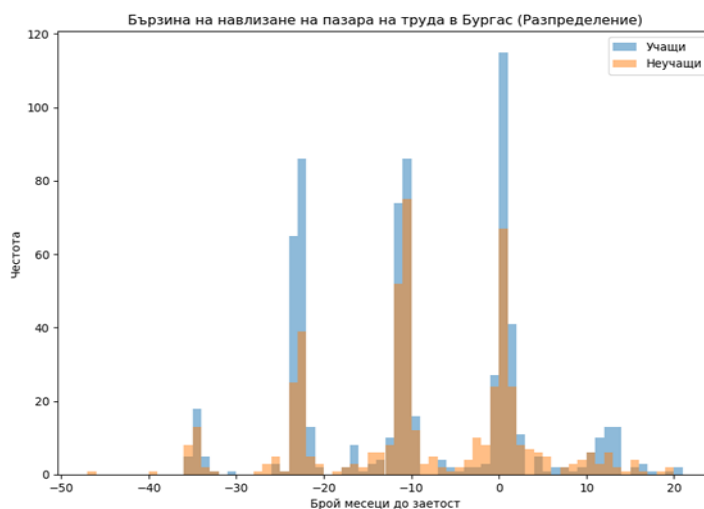
Индикаторът е изчислен чрез усредняване на индивидуалните разлики в разглежданата съвкупност/подсъвкупност между датата на протокола (месец, година) за придобиване на средно образование и месеца и годината на първата регистрация на лицето като осигурен в НОИ. След анализа на индивидуалните данни беше установено, че и в трите области има значителен брой лица, чиято първа регистрация като осигурени в НОИ е още по време на участието им в средното образование. Поради голяма вероятност за изкривяване на осреднените стойности за бързината на навлизане на пазара на труда, лицата са разделени в две големи групи – такива, които са започнали работа докато са още ученици и такива, които започват своята първа работа след завършване на средно образование. Допълнително лицата са разделени на две подсъвкупности в зависимост от това дали са студенти или не, тъй като допускането е, че студентите навлизат на пазара на труда с по-голям времеви лаг.

Таблица 5. Среден брой месеци между успешното завършване на средно образование и първата регистрация на лицето като осигурен

Област	Първа заетост преди дипломиране		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Бургас	-16,1	-14,9	-16,9
Враца	-13,9	-12,5	-16,2
Стара Загора	-11,4	-12	-11
	Първа заетост след дипломиране		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Бургас	3,5	3,5	3,4
Враца	5,2	4,6	6,1
Стара Загора	5,1	4,4	5,5

Най-бързо на пазара на труда навлизат завършилите професионално образование в област Бургас – средно 3,5 месеца след дипломиране, като в случая няма съществена разлика между сроковете на навлизане на пазара на труда между студентите и тези, които не продължават да учат. Данните за Бургас показват съществена ранна заетост – там младежите, които започват работа преди завършване на училище, навлизат в осигурителната система средно 16 месеца (1 година и 4 месеца) преди дипломиране. Вероятно и за двете групи младежи значителната честота на ангажиране с ранна заетост се обяснява с благоприятна комбинация между голям трудов пазар и налични широки възможности за сезонна заетост в туризма. Най-съществена честота на регистриране на първа заетост преди дипломиране има през летните месеци, съвпадащи с туристическия сезон (като се има предвид, че дипломирането (т.е. нулевият месец в графиката е през юни и септември).

Фигура 5. Бързина на навлизане на пазара на труда в област Бургас (разпределение по подсъвкупности)

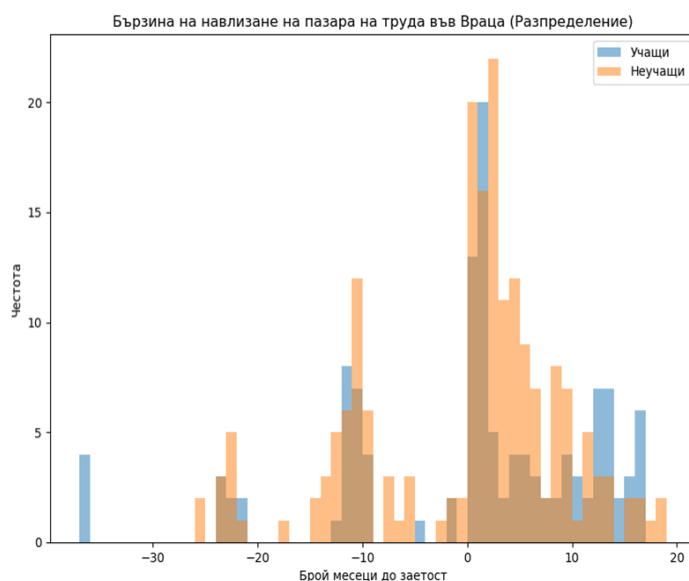
В област Стара Загора завършилите професионални гимназии се реализират на пазара на труда средно за 5,1 месеца след завършване на средно образование. Ако се разгледат само младежите, които не продължават във висше образование, намирането на работа отнема средно 4,4 месеца (с около 1 месец по-бързо от студентите). Ранната заетост в областта средно започва около една година (11,4 месеца) преди успешното завършване на средно образование. За разлика от област Бургас, в област Стара Загора първата активност на пазара на труда се случва най-често след завършване на училище (Фигура 6).

Фигура 6. Бързина на навлизане на пазара на труда в област Стара Загора (разпределение по подсъвкупности)

Във Враца навлизането на пазара на труда след дипломиране отнема средно около 5,2 месеца, като непродължаващите във висшето образование започват работа средно с около 1,5 месеца по-рано от студентите. Тези, които започват работа, преди дипломирането, започват да допринасят към осигурителната система най-често около една година и два месеца преди успешното завършване на училище.

Фигура 7. Бързина на навлизане на пазара на труда в област Враца (разпределение по подсъвкупности)

Заетост

Данните за заетостта се разглеждат поотделно за две обособени подсъвкупности в зависимост от това дали лицата продължават да учат във висше учебно заведение в България, или не:

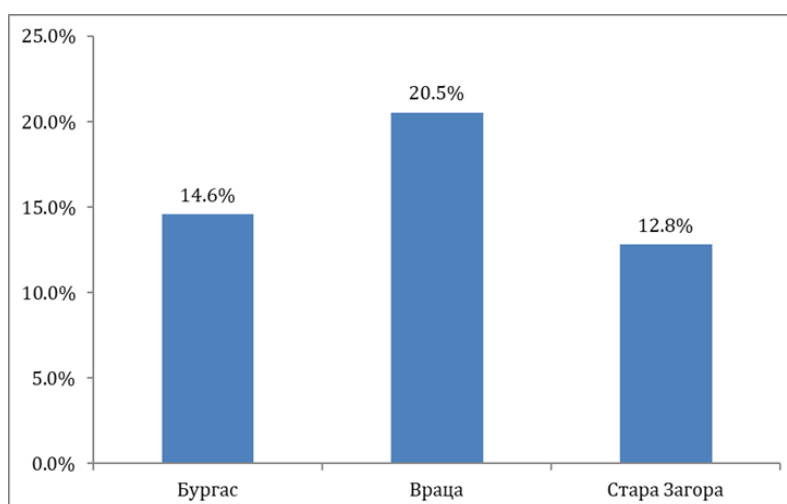
1/ Подсъвкупност А: Всички лица, завършили професионални гимназии, професионални паралелки в средни училища, или училища по изкуствата и спортни училища, които не са записани във висше училище в България.

2/ Подсъвкупност В: Всички лица, завършили професионални гимназии, професионални паралелки в средни училища, или училища по изкуствата и спортни училища, които след завършване на средно образование са записани във висше училище в България, ОКС професионален бакалавър, бакалавър или магистър.

Подобно групиране позволява да се разграничат постиженията на пазара на труда в зависимост от двете основни пътеки за преход към заетост: (а) директен преход от средно образование към заетост и (б) преход от средно образование към висше образование, с последваща заетост за периода на висше образование. От гледна точка на коректността на анализа на реализацията на пазара на труда това разграничение е важно, защото при заетите студенти тази реализация би могла да се дължи не толкова на завършеното средно професионално образование, а на фактори, свързани с участието във висшето образование (например изучавана специалност във ВО, концентрация на висшите училища в по-големите градове и др.).

За целите на настоящия анализ са дефинирани три основни статуса на пазара на труда за всяко лице, завършило средно професионално образование в трите разглеждани области през 2018 г. и непродължило обучението си във висше учебно заведение в България: „зает“, „безработен“ или „други“. В групата на „други“ попадат лицата, за които не могат да бъдат открити данни за осигуряване (на каквото и да е основание) и/или регистрация за безработица, и за които няма данни в Регистъра на всички действащи и прекъснали студенти и докторанти. Тези лица могат да бъдат неактивни лица, да работят в сивата икономика или да са извън страната (като от своя страна, те могат да са студенти, работещи или неактивни лица в съответната държава). Такива лица са 14,6% от завършилите в област Бургас, 20,5% от завършилите в област Враца и 12,8% от завършилите в област Стара Загора.

Фигура 8. Дял от завършилите ПОО през 2018 г., за които няма данни за осигуряване и участие във ВО в България

Както беше посочено по-горе, при проследяването на заетостта на завършилите средно професионално образование са възможни два подхода – (а) изчисляване на индикатор за текуща заетост (към последния месец от периода на осигуряване, в случая декември 2019) и (б) изчисляване на индикатор за устойчива заетост (при наличие на осигуряване за поне 4 последователни месеца от 12-месечния период на проследяване).

1/Коефициент на текуща заетост

При изчисляването на този индикатор като заети се отчитат лицата, които през декември 2019 г. са осигурени, включително такива, които нямат дни в осигуряване и осигурителен доход през този месец, но които са с попълнена ненулева група вид осигурен (в тези случаи лицето е в осигуряване, но се намира в отпуск, за който не се дължат осигурителни вноски и не се определя осигурителен доход, като например неплатен отпуск или отпуск за отглеждане на малко дете).

И в трите области коефициентът на текуща заетост на младите хора, които след завършване на средното си образование не са продължили да учат във висше училище е по-висок от този при студентите (Таблица 6). Не се открива силна зависимост между състоянието на пазара на труда по области и реализацията на младежите, завършващи средното си образование в съответната област. От трите разглеждани области най-висок е коефициентът на текуща заетост в област Стара Загора – 46% от младежите, завършили

средно професионално образование през 2018 г. имат работа през декември 2019 г. Трябва да се отбележи, че от трите области Стара Загора е и с най-висок коефициент на заетост на населението на 15 и повече навършени години според данните на НСИ за 2019 г. – 56,3%. Нещо повече, в Стара Загора коефициентът на текуща заетост на завършилите средно професионално образование (57,9%), които не са продължили във ВО е по-висок от общия коефициент на заетост, отчитан от НСИ (56,3%). Делът на работещите към декември 2018 г. студенти е значително по-нисък – 38,4%.

Независимо, че област Бургас има сходно на Стара Загора ниво на коефициента на заетост според данните на НСИ за 2019 г. (54,7%), в тази област се регистрира най-нисък коефициент на текуща заетост на младите хора, завършили средно професионално образование през 2018 г. - едва 35,4 % от тях работят към декември 2019 г. И в двете подсъвкупности – на непродължилите във висшето образование и на студентите – коефициентите на текуща заетост в Бургас са най-ниски от трите области- съответно 44,2% и 29%.

В област Враца коефициентът на текуща заетост общо за разглежданата съвкупност (43,5%) е близък до коефициента на заетост в областта, отчитан от НСИ (44,1%). 48% от завършилите средно професионално образование и непродължили във висшето образование работят към последния месец от периода на проследяване, в сравнение с 38,4% от студентите.

Таблица 6. Коефициент на текуща заетост по области

Област	Коефициент на текуща заетост		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Бургас	35,4%	44,2%	29,0%
Враца	43,5%	48,0%	36,8%
Стара Загора	46,0%	57,9%	38,4%

2/ Коефициент на устойчива заетост

Коефициентът на устойчива заетост е изчислен като относителен дял на завършилите средно професионално образование през 2018 г. в съответната област, за които има данни за осигуряване по „група вид осигурен“ (ненулева стойност, независимо

от вида на осигуряването) в регистъра на НОИ за поне 4 последователни месеца от периода на проследяване (януари-декември 2019 г.), спрямо общия брой на лицата, завършили средно професионално образование през съответната година в съответната област.

Както се вижда при сравнение на данните, има съществена разлика в коефициентите на заетост според това дали се разглежда заетостта към конкретен месец или за определен период. Това до голяма степен може да се обясни с обстоятелството, че през първата година след навлизането на пазара на труда младите хора по-често се ангажират с временна/сезонна заетост (особено през летните месеци), работят при изпитателни периоди и/или сменят работодателите си в търсене на подходящи условия на работа.

И в трите области коефициентите на устойчива заетост за цялата съвкупност и отделните подсъвкупности са по-високи от коефициентите на текуща заетост към декември 2019 г. Особено значима е разликата в област Бургас, където дялът на заетите младежи за четири последователни месеца през периода на проследяване е 59,3% (при 35,4% заети към декември 2019 г.). Още по-голяма е разликата между коефициентите на заетост при студентите – за 56,3% от тях се регистрира заетост за 4 последователни месеца от 2019 г., при едва 29% заети към декември 2019 г. Тези разлики вероятно могат да бъдат обяснени до голяма степен с особеностите на пазара на труда в област Бургас, предлагащ много възможности за заетост в туризма и свързаните сектори през летните месеци.

В Стара Загора 52,4% от завършилите професионално образование младежи са били заети 4 и повече месеца през периода на проследяване. Дялът на устойчиво заетите младежи, които не са продължили образованието си във висши училища е значително по-висок (65,4%) от този на студентите (44%). Най-ниско равнище на устойчива заетост се регистрира при младежите от съвкупността в област Враца - 56,1% от непродължилите във ВО и 41,1% от студентите са работили четири и повече последователни месеца през 2019 г.

Таблица 7. Коефициент на устойчива заетост по области

Област	Коефициент на устойчива заетост		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Бургас	59,3%	63,5%	56,3%
Враца	50,1%	56,1%	41,1%
Стара Загора	52,4%	65,4%	44,0%

3/ Устойчивост на заетостта според професионалното направление

Коефициентите на устойчива заетост са изчислени и за професионалните направления, предлагани в рамките на средното професионално образование във всяка една от областите. И в трите области данните показват значителни разлики в коефициента на заетост според завършеното професионално направление в средното образование и според участието или не във висшето образование в България.

В област Бургас най-висок коефициент на устойчива заетост за цялата съвкупност от завършили средно професионално образование лица се регистрира по отношение на професионалните направления „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“ (69,4% от завършилите това професионално направление са били заети поне четири последователни месеци през 2019 г.), „Спорт“ (67,7%), „Технологии за опазване на околната среда“ (67,7%), „Електротехника и енергетика“ (66,7%) и „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“ (65%). Сред професионалните направления с най-ниска заетост са две направления, при които почти всички завършили са студенти - „Финанси, банково и застрахователно дело“ (37,5%), „Секретарски и административни офис дейности“ (30,4%). Най-ниско ниво на устойчива заетост в областта се регистрира при завършилите професионално направление „Фризьорски и козметични услуги“.

От завършилите, които не продължават обучението си във висшето образование, най-висока устойчива заетост имат дипломиралите се в професионални направления „Архитектура, урбанизъм и геодезия“ (85,7%), „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“ (81,5%), „Спорт“ (78,9%) и „Пътувания, туризъм и свободно време“ (75%). Най-ниска е заетостта на завършилите „Фризьорски и козметични услуги“ - само $\frac{1}{4}$ от завършилите това направление в Бургас и непродукли към ВО имат заетост за поне 4 последователни месеци през 2019 г. Нулевите стойности на коефициента за

подсъвкупност А при ПН „Финанси, банково и застрахователно дело“ и „Секретарски и административни офис дейности“ се обяснява с незначителния брой лица, които не продължават да учат висше училище в България - съответно 2 лица и 4 лица. Данните показват, че за тези лица попадат в категорията „други“ и е твърде вероятно да учат и/или работят в чужбина.

Таблица 8. Коефициент на устойчива заетост по професионални направления в област Бургас

Професионално направление	Коефициент на устойчива заетост		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства	69,4%	81,5%	45,5%
Спорт	67,7%	78,9%	50,0%
Технологии за опазване на околната среда	67,7%	58,3%	73,7%
Електротехника и енергетика	66,7%	74,5%	56,8%
Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг	65,0%	62,2%	67,9%
Архитектура, урбанизъм и геодезия	64,0%	85,7%	55,6%
Компютърни науки	63,8%	68,2%	61,1%
Пътувания, туризъм и свободно време	63,2%	75,0%	57,7%
Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника	63,0%	63,8%	62,6%
Химични продукти и технологии	62,2%	71,4%	58,1%
Счетоводство и данъчно облагане	61,2%	66,7%	60,9%
Растениевъдство и животновъдство	58,3%	63,9%	41,7%
Приложна информатика	58,3%	60,0%	57,9%
Хранителни технологии	56,5%	61,5%	50,0%
Машиностроене, металообработка и металургия	54,5%	66,7%	50,0%
Горско стопанство	53,3%	50,0%	60,0%
Администрация и управление	50,0%	37,5%	56,5%
Строителство	48,8%	51,6%	46,9%
Градинарство (паркове и градини)	47,1%	42,9%	48,6%
Транспортни услуги	46,2%	50,0%	44,4%
Финанси, банково и застрахователно дело	37,5%	0,0%	40,9%

Музикални и сценични изкуства	30,4%	37,5%	26,7%
Секретарски и административни офис дейности	30,4%	0,0%	36,8%
Фризьорски и козметични услуги	30,0%	25,0%	50,0%

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

В област Враца, подобно на област Бургас, професионалното направление с най-високо ниво на устойчива заетост е „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“ – 73,7% от всички завършили това професионално направление в областта през 2018 г. са били заети по 4 последователни месеци през 2019 г., като заетостта в групата на непродължаващите във висшето образование е още по-висока - 85,2%. С високи стойности на коефициента на устойчива заетост се отличават също професионалните направления „Приложна информатика“ (71,4%, като особеното е, че тази стойност е еднаква и за тези, които не продължават във ВО, и за студентите) и „Производствени технологии – дървесина, хартия, пластмаси и стъкло“ (62,5%). Много висок дял (72,7%) от тези, които са завършили ПН „Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника“ през 2018 г. и не са продължили да учат в системата на ВО през следващата учебна година, са били заети за четири или повече последователни месеци през 2019 г.

За разлика от област Бургас, в област Враца професионално направление „Фризьорски и козметични услуги“ се характеризира с високо ниво на устойчива заетост – 62,5% от всички завършили и 80% от тези, които не са студенти, са били заети за четири или повече последователни месеци през 2019 г.

Сред направленията с най-ниско ниво на устойчива заетост през разглеждания период е относително голямо и важно от гледна точка на инвестиционната активност в област Враца индустриално направление „Електротехника и енергетика“ (38,1% общо и 30,4% за тези, които не продължават да учат и остават на пазара на труда). Ниски са и коефициентите на устойчива заетост при икономическите професионални направления, при които има високо ниво на участие във висшето образование.

Таблица 9. Коефициент на устойчива заетост по професионални направления в област Враца

Професионално направление	Коефициент на устойчива заетост		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства	73,7%	85,2%	45,5%
Приложна информатика	71,4%	71,4%	71,4%
Производствени технологии – дървесина, хартия, пластмаси и стъкло	62,5%	50,0%	100,0%
Фризьорски и козметични услуги	62,5%	80,0%	33,3%
Търговия на едро и дребно	55,0%	60,0%	50,0%
Растениевъдство и животновъдство	52,3%	52,9%	50,0%
Изящни изкуства	50,0%	0,0%	50,0%
Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника	48,8%	72,7%	23,8%
Администрация и управление	48,3%	42,9%	50,0%
Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг	45,7%	50,0%	34,8%
Спорт	44,0%	75,0%	29,4%
Производствени технологии – текстил, облекло, обувки и кожи	41,7%	41,7%	0,0%
Електротехника и енергетика	38,1%	30,4%	47,4%
Финанси, банково и застрахователно дело	36,4%	57,1%	0,0%
Счетоводство и данъчно облагане	33,3%	0,0%	37,5%
Приложни изкуства и занаяти	0,0%	0,0%	0,0%

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

В област Стара Загора професионалните направления с най-висока устойчива заетост са „Минно дело, проучване и добив на полезни изкопаеми“ (71,4% за цялата съвкупност), „Растениевъдство и животновъдство“ (69,4%) и „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“ (69%).

Ако изключим ПН „Горско стопанство“ и „Архитектура, урбанизъм и геодезия“, където завършилите и непродължили във ВО лица са много малко (по трима и в двете

направления), най-висока устойчива заетост сред групата на непродължилите във ВО имат младежите, които са завършили „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“ (82,6%), „Растениевъдство и животновъдство“ (78,6%), „Спорт“ (76,9%), Електротехника и енергетика (75%) и „Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника“ (74,5%).

Сред направленията с най-ниска устойчива заетост в Стара Загора са такива с относително малък брой завършили ученици и/или при които преобладаваща част от завършващите са със статут на студенти – „Архитектура, урбанизъм и геодезия“, „Строителство“ и „Търговия на едро и дребно“.

Таблица 10. Коефициент на устойчива заетост по професионални направления в област Стара Загора

Професионално направление	Коефициент на устойчива заетост		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Минно дело, проучване и добив на полезни изкопаеми	71,4%	72,7%	66,7%
Растениевъдство и животновъдство	69,4%	78,6%	37,5%
Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг	69,0%	82,6%	52,6%
Приложни изкуства и занаяти	66,7%	66,7%	0,0%
Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства	66,0%	65,7%	66,7%
Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника	63,3%	74,5%	54,8%
Транспортни услуги	62,5%	63,6%	60,0%
Спорт	61,5%	76,9%	46,2%
Музикални и сценични изкуства	60,7%	40,0%	72,2%

Пътувания, туризъм и свободно време	59,6%	73,7%	52,6%
Горско стопанство	57,1%	100,0%	25,0%
Електротехника и енергетика	56,8%	75,0%	44,9%
Машиностроене, метал ообработване и металургия	56,4%	56,7%	55,6%
Технологии за опазване на околната среда	54,5%	71,4%	25,0%
Хранителни технологии	51,1%	62,5%	48,6%
Изящни изкуства	47,4%	50,0%	45,5%
Финанси, банково и застрахователно дело	46,2%	0,0%	52,2%
Администрация и управление	45,9%	50,0%	44,7%
Фризьорски и козметични услуги	44,4%	44,4%	0,0%
Компютърни науки	41,2%	42,9%	40,0%
Ветеринарна медицина	39,8%	50,0%	34,5%
Счетоводство и данъчно облагане	39,2%	40,0%	39,1%
Приложна информатика	39,1%	40,0%	38,9%
Дизайн	38,5%	50,0%	31,3%
Архитектура, урбанизъм и геодезия	36,0%	100,0%	27,3%
Строителство	32,5%	40,9%	30,7%
Търговия на едро и дребно	30,8%	0,0%	33,3%
Производствени технологии – дървесина, хартия, пластмаси и стъкло	0,0%	0,0%	0,0%

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

Безработица

Както при заетостта, и при изчисляването на коефициента на безработица са възможни два подхода: (а) относителен дял на всички лица, завършили средно професионално образование през 2018 г., за които има данни за регистрация като безработно лице в Агенция по заетостта за последния месец от периода на проследяване (декември 2019 г.), спрямо общия брой на лицата, завършили средно професионално образование през съответната година или (б) относителен дял на всички лица, завършили средно професионално образование през определена година (в случая 2018 г.), за които има данни за регистрация като безработно лице в Агенция по заетостта за поне 3 последователни месеца от периода на проследяване (януари-декември 2019 г.), спрямо общия брой на лицата, завършили средно професионално образование през съответната година.

Данните показват относително ниско ниво на безработица и в трите области, независимо кой от двата подхода се използва (Таблица 11). Методът на изчисление показва по-съществени разлики в стойностите на индикатора в област Стара Загора (2,4% безработни към декември 2019 г. спрямо 0,7% безработни за три или повече последователни месеца) и област Бургас (1,8 % безработни към декември 2019 г. спрямо 0,7% безработни за три или повече последователни месеца през 2019 г.). Най-висок коефициент на безработица се регистрира сред завършилите ПОО в област Враца – 6,1% към декември 2019 и 5,9% за три или повече последователни месеца през 2019 г.

Таблица 11. Коефициент на безработица по области

Област	Коефициент на безработица към декември 2019 г.	Коефициент на безработица > 3 последователни месеца
Бургас	1,8%	0,7%
Враца	6,1%	5,9%
Стара Загора	2,4%	0,7%

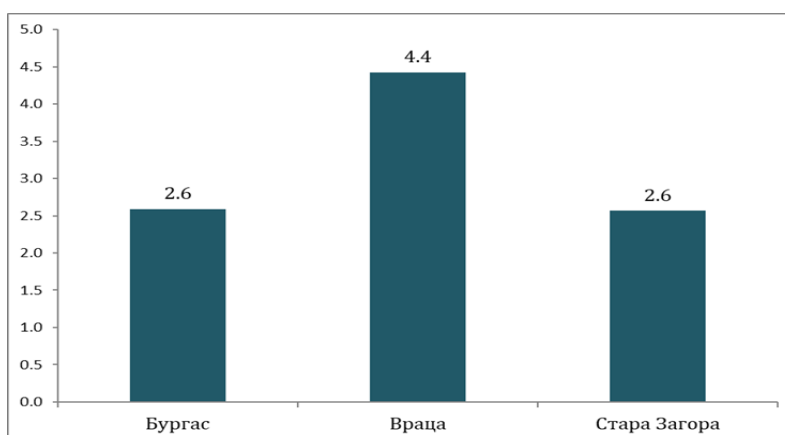
Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

Риск от безработица

Рискът от безработица може да бъде преценен чрез средния престой в безработица. По принцип времето, прекарано в търсене на работа, може да бъде повлияно както от икономическата ситуация и особеностите на пазара на труда в съответния регион, така и от характеристиките на отделните лица (завършеното образование, притежавани умения и др.). По-дългият престой в безработица може да е сигнал за обща стагнация на пазара на труда или за по-слабо търсене на труд с конкретни образователни характеристики.

Наличните данни позволяват усредняване на броя на месеците, през които за лицата от съвкупността има флаг за наличие на регистрация като безработен в Агенцията по заетостта за периода на проследяване (в случая януари – декември 2019 г.). През разглеждания период най-дълъг престой в безработица имат завършилите средно професионално образование в област Враца; те са прекарали средно около 4,4 месеца (или 37% от времето през периода) с регистрация в бюро по труда (Фигура 9). В другите две области – Бургас и Стара Загора – престоят в безработица на младите хора от разглежданата съвкупност е близо два пъти по-кратък (2,6 месеца).

Фигура 9. Среден брой месеци в безработица

Професионална реализация на завършилите ПОО

Професионалната реализация за завършилите професионално образование се дефинира като съвпадение между длъжностите, които съответстват на дадената професия според Списъка на професиите за професионално образование и обучение (СППОО), и действителната позиция, която завършилите ученици с професионално образование

заемат към последния месец на осигуряване за периода на проследяване (т.е. към декември 2019 г.). Съвпадението между длъжностите, за които завършилите са се обучавали, и длъжностите, които те действително заемат, може на свой ред да бъде определено по-тясно или по-широко. Най-тясната дефиниция на професионална реализация е базирана на съвпадение на осемцифрените кодове от НКПД, а по-широките определения се базират на съвпадение по четирицифрените и двуцифрените кодове от НКПД. Професионалната реализация е изчислена спрямо (а) общия брой на завършилите съответното професионално направление и (б) броя на заетите лица от всички завършили.

Трудовата реализация според професионалното направление зависи от броя на завършилите съответното професионално направление в рамките на изследвания период. Степента на професионална реализация на завършилите средно образование, изчислена чрез съвпадение по НКПД, се предопределя и от конкретните пътеки на развитие, които завършилите избират. През първата година от участието на пазара на труда за много от новозавършилите непосредствената реализация по професията на пазара на труда може да не е непосредствен приоритет. Тези от тях, които продължават обучението си във висше училище в България, могат да не работят изобщо или да работят на длъжност, която не отговаря на тяхната професия, в зависимост от търсенето и предлагането на труд в съответния град, в който учат или според възможностите за съчетаване на учене и заетост. Част от студентите, които имат завършено професионално образование, може да заемат длъжности, които по-скоро отговарят на изучаваната специалност във висшето образование, а не толкова на придобитата квалификация от средното образование.

При тълкуването на данните за професионалната реализация следва да се отчете и обстоятелството, че кодовете по НКПД, предвидени в Списъка на професиите за професионално образование и обучение имат препоръчителен (а не изчерпателен) характер. Имайки предвид всички тези фактори, както и резултатите от обработката на данните от административните регистри, беше направена препоръка за по-задълбочено изследване на професионалната реализация чрез анкетното проучване през втората фаза.

Анализът на данните за трите области показва, че в регионален план съществуват значителни разлики в професионалната реализация на завършилите ПОО, продиктувани както от разпределението на професионалните направления, предлагани от училищата в

отделните области, така и регионалните различия в икономическото развитие и специфичната структура на местната икономика.

От данните и за трите области е видно, че колкото по-тясна е използваната дефиниция за професионална реализация, толкова по-малък е броят и дялът на завършилите, които са се реализирали по професията.

1/ Професионална реализация на завършилите ПОО в област Бургас

Използвайки по-широката дефиниция за наличие на съвпадение по двуцифрени кодове по НКПД, най-висока професионална реализация в област Бургас имат завършилите професионални направления „Горско стопанство“ (20% от завършилите и 60% от заетите работят по професията си), „Химични продукти и технологии“ (15,6% от завършилите и 46% от заетите), „Електротехника и енергетика“ (17,2% от завършилите и 39,5% от заетите) и „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“ (13,9% от завършилите и 36,9% от заетите). Реализацията по професията дори и според широката дефиниция е относително ниска за лицата, завършили направления „Хранителни технологии“ (4,3% от завършилите и 12,5% от заетите), „Строителство“ (2,5% от завършилите и 13,3% от заетите). Незначителен дял от завършилите „Компютърни науки“ и „Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника“ се реализират по специалността, придобита в рамките на средното образование през първата година на пазара на труда.

Един от факторите, който обяснява реализацията на завършилите в няколко професионални направления е „изместването“ на лицата със средно образование от лица с висше образование, които са завършили същото направление. Сред направленията, в които висшето образование „измества“ професионалното средно, попадат „Счетоводство и данъчно облагане“, „Финанси, банково и застрахователно дело“, „Администрация и управление“, при които в област Бургас не се отчита съвпадение по НКПД за работещите към края на периода на проследяване (декември 2019 г.). В същото време, подобна липса на съвпадение се регистрира и направления, за които е характерно преобладаващо търсене на специалисти със средно образование като „Машиностроене, металообработване и металургия“, „Градинарство (паркове и градини)“ и „Фризьорски и козметични услуги“.

2/ Професионална реализация на завършилите ПОО в област Враца

Завършилите ПОО в област Враца се отличават с най-ниско ниво на професионална реализация от трите включени в изследването области. При 11 от общо 16 професионални направления няма завършили през 2018 г., които към декември 2019 г. да са били наети на съответстващи длъжности по НКПД. С най-висока професионална реализация по широката дефиниция (съвпадение по двуцифрен код) са завършилите ПН „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“ - 31,6% от завършилите и 48% от заетите. Другите направления с относително висока реализация са „Администрация и управление“ (17,2% от завършилите и 45,5% от заетите), „Електротехника и енергетика“ (16,7% от завършилите и 46,7% от заетите), „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“ (11,1% от завършилите и 25,7% от заетите) и „Растениевъдство и животновъдство“ (10,8% от завършилите и 22,6% от заетите).

3/ Професионална реализация на завършилите ПОО в област Стара Загора

Най-съществена професионална реализация (дефинирана като съвпадение по двуцифрен код на НКПД) в годината след успешно завършване на средно образование в област Стара Загора имат завършилите професионално направление „Машиностроене, металообработване и металургия“ (35,9% от завършилите и 58,3% от заетите). 66,7 % от заетите сред завършилите професионално направление „Горско стопанство“ също могат да се разглеждат като реализирали се по професията в широк смисъл. При това професионално направление се наблюдава и относително високо съвпадение по четирицифрен и осемцифрен код по НКПД. Относително висока реализация имат и завършилите ПН „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“.

Както и в другите две области, относително ниска реализация се наблюдава при професии, при които има силна конкуренция за същите работни места от лица с висше образование, като „Финанси, банково и застрахователно дело“, „Счетоводство и данъчно облагане“, „Компютърни науки“, „Приложна информатика“. Наред с това обаче се регистрира и много ниска (или липсваща) професионална реализация при направления, при които има значително търсене на специалисти със средно образование като „Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника“, „Хранителни технологии“, „Минно дело, проучване и добив на полезни изкопаеми“, „Фризьорски и козметични услуги“.

Доходи

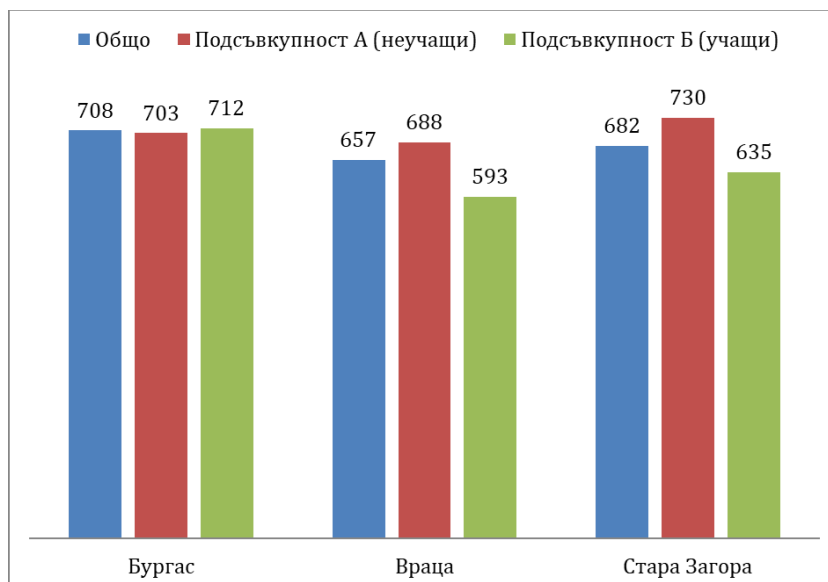
Индикаторът „Среден осигурителен доход“ е изчислен чрез осредняване на сумарния (ограничен до максималния) осигурителен доход на осигурените по трудови правоотношения за месеците от 12-месечния период на проследяване (януари-декември 2019 г.), в които осигурителният доход е по-голям от нула. Месечните осигурителни доходи на всяко едно лице от съвкупността са претеглени с броя на дните в осигуряване през съответния месец.

Сред общата съвкупност от завършили средно професионално образование през 2018 г. най-висок среден месечен осигурителен доход през следващата 2019 г. реализират младите хора от Бургас – 708 лв., при 682 лв. среден доход на дипломиралите се в област Стара Загора и 657 лв. на дипломиралите се в област Враца. Данните показват, че повечето младежи започват първата си работа с относително ниски осигурителни доходи, в много случаи близки до минималните осигурителни прагове за работни позиции.

В групата на неучащите най-високо заплащане получават завършилите професионални паралелки в Стара Загора (средно 730 лв. месечно), а най-ниско – младите хора в област Враца (средно 688 лв. месечно). В две от трите области (Враца и Стара Загора) младежите, които започват работа след завършване на професионално образование (но не са студенти), имат малко по-висок среден осигурителен доход от работещите студенти (Фигура 10).

Студентите в област Бургас получават по-високи доходи както от съучениците си от областта, които не са продължили да учат, така и от работещите студенти в другите области. При анализирането на данните за доходите на работещите студенти трябва да се има предвид обстоятелството, че за част от студентите реализацията на пазара на труда е обвързана по-скоро с изучаваната специалност във висшето образование, а не толкова със средното професионално образование.

Фигура 10.. Среден месечен осигурителен доход (лева)

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

И в трите области се регистрира значителна разлика в средните осигурителни доходи на мъжете и жените. Както в общите кохорти, така и в отделните подсъвкупности мъжете получават значително по-високи доходи от жените непосредствено след навлизането на пазара на труда. В област Бургас мъжете като цяло имат с 15,2% по-висок среден осигурителен доход от жените, като най-голяма е разликата в групата на непродължаващите във висшето образование - 21%. В област Стара Загора мъжете като цяло имат 21,6% по-високи доходи от жените, като тази разлика е дори още по-висока в групата на студентите - 22,6%. Жените в област Враца имат средно с 22,7% по-ниски осигурителни доходи от мъжете, като тази разлика се стеснява по отношение на доходите на мъжете и жените, които не продължават да учат (18,5%).

Таблица 12. Среден осигурителен доход по пол

Област	Общо заети		Подсъвкупност А (неучащи)		Подсъвкупност Б (учащи)	
	Мъже	жени	мъже	жени	мъже	жени
Бургас	748	650	742	613	755	668
Враца	704	573	719	607	655	536
Стара Загора	738	607	771	660	699	570

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

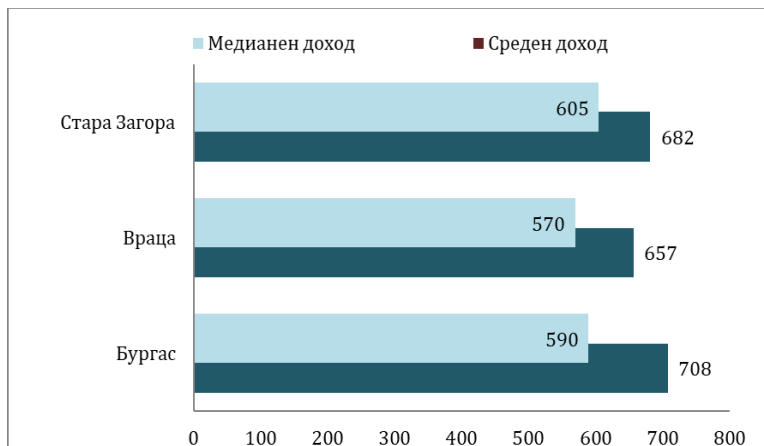
Наред със средния осигурителен доход като стандартен показател за нивото на доходите разглеждаме и медианния осигурителен доход. Последният представлява нивото на дохода, който разделя разглежданата съвкупност на две равни групи според разпределението – едната получава по-висок от медианния доход, а другата – по-нисък. Медианният доход се смята за по-неутрален измерител на нивото на заплащане, защото за разлика от средния доход размерът му не се влияе от екстремни стойности. Колкото по-голяма е разликата между средния и медианния доход, толкова по-диспропорционално е концентриран дохода в съвкупността.

Както се вижда от трите графики по-долу, и в трите области има съществени разлики между средния и медианния месечен осигурителен доход на лицата от генералната съвкупност и от двете подсъвкупности (неучащи и работещи студенти), като навсякъде последният е по-нисък от средния. По отношение на общата съвкупност тази разлика е най-голяма в област Бургас, което може да се разглежда като сигнал за по-големи вариации в заплащането на завършилите средно професионално образование в тази област (Фигура 11).

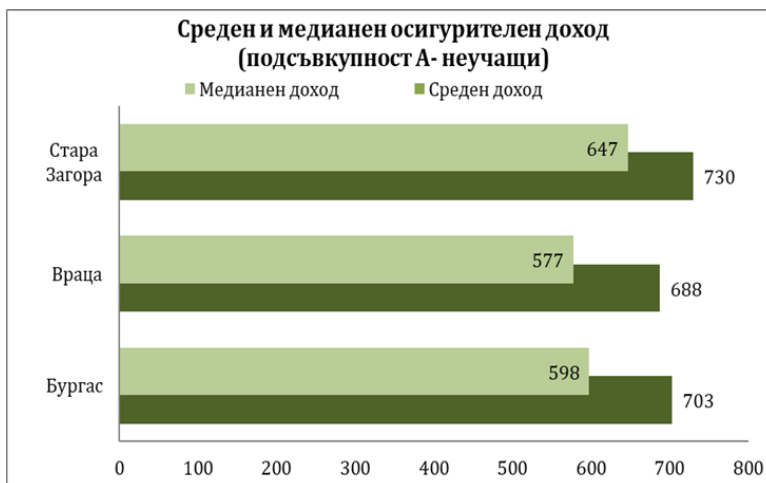
При младежите, които не продължават във висшето образование след завършване на училище, най-неравномерно разпределение на заплатите има сред наетите в област Враца. Най-равномерно е разпределението на заплащането в област Стара Загора, като едновременно с това средният и медианният осигурителен доход на заетите лица, които не са студенти, имат най-високите нива от трите области – съответно 730 и 647 лв. (Фигура 12).

При работещите студенти отново най-съществена разлика между средния и медианния доход се регистрира при завършилите професионални паралелки в Бургас (Фигура 13). Най-малка диспропорция на доходите се наблюдава при работещите студенти от област Враца. Трябва да се има предвид обаче, че както средният, така и медианният доход на младите хора, завършили професионално образование във Враца и продължили във висшето образование имат най-ниските нива от трите области – съответно 592 лв. и 561 лв. При тълкуването на тези резултати трябва също така да се отчита обстоятелството, че част от работещите студенти са заети в друга област, в която се намира съответното висше учебно заведение и нивото на доходите им не винаги отразява спецификите на местния пазар на труда.

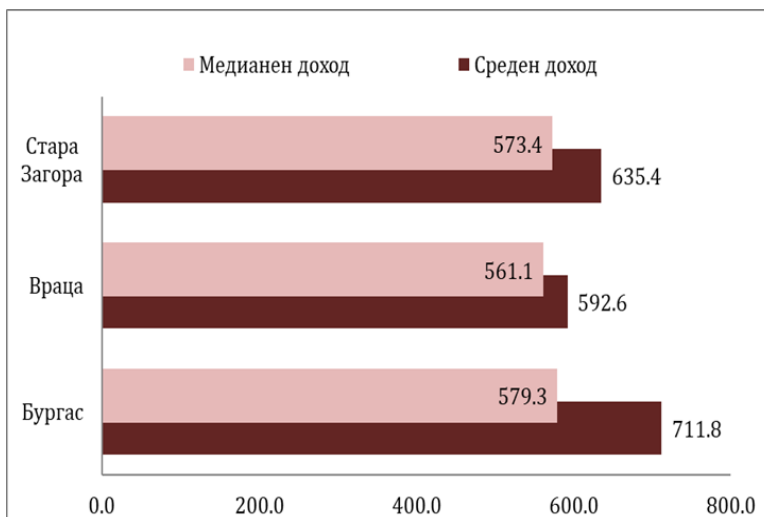
Фигура 11. Среден и медианен осигурителен доход (общо за съвкупността)

Фигура 12. Среден и медианен осигурителен доход (подсъвкупност А - неучащи)

Фигура 13. Среден и медианен осигурителен доход (подсъвкупност Б - учащи)

Съществуват значителни различия в доходите и според завършеното професионално направление. Трябва да се има предвид обаче, че средните осигурителни доходи по професионални направления не могат да бъдат директно и изцяло обвързани с производителността и с размера на средната работна заплата по икономически дейности, съответстващи на отделните професионални направления. Освен частично от нивата на заплащане в съответните икономически сектори, средните доходи в различните професионални направления зависят и от други фактори, като например от обхвата на професионалното направление, от размера на предприятията, в които се реализират младежите, от размера на минималните осигурителни прагове за различните икономически дейности, от равнището на сивата икономика в съответния регион и др. Като цяло, по-високите доходи в началния период след завършване на училище отразяват по-високата конкурентоспособност на завършилите съответното професионално направление на пазара на труда, независимо дали успяват да си намерят работа по конкретната професия, или работят на други позиции.

Общо за цялата кохорта в област Бургас най-високи средни осигурителни доходи имат лицата, завършили ПН „Горско стопанство“, „Секретарски и административни дейности“ (но трябва да се има предвид, че при това направление доходите са изцяло в групата на студентите), „Компютърни науки“, „Електротехника и енергетика“, „Администрация и управление“, „Хранителни технологии“, „Растениевъдство и животновъдство“ (Таблица 11). От оставащите на пазара на труда, които не продължават да учат във висше училище, най-добре платени са завършилите ПН „Горско стопанство“, „Приложна информатика“, „Компютърни науки“, „Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника“.

Като цяло, най-ниски доходи в област Бургас получават завършилите „Музикални и сценични изкуства“, „Машиностроене, металообработване и металургия“, „Счетоводство и данъчно облагане“, „Фризьорски и козметични услуги“ и „Финанси, банково и застрахователно дело“. Трябва да се има предвид, че по-голямата част от осигурените лица, завършили професионални направления „Счетоводство и данъчно облагане“ и „Финанси, банково и застрахователно дело“ са студенти.

Таблица 11. Среден осигурителен доход по професионални направления в област Бургас

Професионално направление	Среден осигурителен доход		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Горско стопанство	907	1121	551
Секретарски и административни офис дейности	828	n.a.	828
Компютърни науки	793	918	708
Електротехника и енергетика	789	725	892
Администрация и управление	769	670	804
Хранителни технологии	749	710	811
Растениевъдство и животновъдство	741	704	913
Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства	724	697	820
Градинарство (паркове и градини)	723	664	743
Спорт	723	654	896
Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника	717	783	685
Транспортни услуги	702	561	773
Пътувания, туризъм и свободно време	701	583	771
Архитектура, урбанизъм и геодезия	690	706	680
Химични продукти и технологии	682	701	672
Строителство	676	669	681
Приложна информатика	667	1014	572
Технологии за опазване на околната среда	664	517	737
Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг	655	639	669
Музикални и сценични изкуства	651	626	670
Машиностроене, металообработване и металургия	627	663	609
Счетоводство и данъчно облагане	614	939	591
Фризьорски и козметични услуги	613	470	899
Финанси, банково и застрахователно дело	591	n.a.	591

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

В област Враца осигурителният доход общо за съвкупността е най-висок при завършилите професионални направления „Фризьорски и козметични услуги“ (трябва да се има предвид, че броят на осигурените от това направление е много малък), „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“, „Финанси, банково и застрахователно дело“ (но отново с много малък брой осигурени), „Електротехника и енергетика“ и „Растениевъдство и животновъдство“. До голяма степен същото

разпределение се наблюдава и по отношение на доходите на лицата в групата на тези, които не продължават да учат и остават на пазара на труда. Едно от изключенията е при завършилите професионално направление „Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника“, при които осигурителните доходи на неучащите са сред най-високите, докато доходите на студентите са сред най-ниските (разликата е 66%).

Най-ниски осигурителни доходи във Враца се регистрират при двете професионални направления в областта на производствените технологии, при ПН „Търговия на едро и дребно“, както и при част от икономическите специалности, при които преобладаващата част от младежите са студенти.

Таблица 13. Среден осигурителен доход по професионални направления в област Враца

Професионално направление	Среден осигурителен доход		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Фризьорски и козметични услуги	796	942	214
Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства	783	782	787
Финанси, банково и застрахователно дело	756	756	n.a.
Електротехника и енергетика	716	607	801
Растениевъдство и животновъдство	684	688	672
Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг	671	718	502
Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника	661	730	441
Приложна информатика	601	620	582
Спорт	601	608	593
Производствени технологии – дървесина, хартия, пластмаси и стъкло	595	400	888
Изящни изкуства	525		525

Администрация и управление	513	623	483
Производствени технологии – текстил, облекло, обувки и кожи	498	498	n.a.
Търговия на едро и дребно	478	416	552
Счетоводство и данъчно облагане	391	n.a.	391

В област Стара Загора най-успешна първоначална реализация на пазара на труда от гледна точка на доходите имат младежите, завършили професионални направления „Машиностроене, металообработване и металургия“, „Растениевъдство и животновъдство“, „Фризьорски и козметични услуги“, „Електротехника и енергетика“, „Приложна математика и „Строителство“. В същото време с най-ниски осигурителни доходи са завършилите „Технологии за опазване на околната среда“, „Счетоводство и данъчно облагане“, „Музикални и сценични изкуства“, „Дизайн“, „Изящни изкуства“, „Финанси, банково и застрахователно дело“, „Архитектура, урбанизъм и геодезия“. Трябва да се има предвид, че по-голямата част от осигурените лица, завършили професионални направления „Счетоводство и данъчно облагане“ и „Финанси, банково и застрахователно дело“ са студенти.

Таблица 14. Среден осигурителен доход по професионални направления в област Стара Загора

Професионално направление	Среден осигурителен доход		
	Общо	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Машиностроене, металообработване и металургия	910	967	715
Растениевъдство и животновъдство	809	816	756
Фризьорски и козметични услуги	786	786	n.a.
Електротехника и енергетика	781	883	669
Приложна информатика	772	792	767
Строителство	760	797	749
Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства	749	831	593
Транспортни услуги	748	775	684
Спорт	745	777	691
Компютърни науки	739	661	797
Горско стопанство	720	788	514
Пътувания, туризъм и свободно време	705	643	748

Хранителни технологии	667	679	664
Електроника, автоматика, комуникационна и компютърна техника	658	668	646
Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг	645	626	682
Минно дело, проучване и добив на полезни изкопаеми	644	694	447
Администрация и управление	631	845	559
Ветеринарна медицина	625	761	525
Търговия на едро и дребно	625	n.a.	625
Приложни изкуства и занаяти	595	595	n.a.
Технологии за опазване на околната среда	589	579	635
Счетоводство и данъчно облагане	579	564	580
Музикални и сценични изкуства	571	567	572
Дизайн	517	419	615
Изящни изкуства	474	651	332
Финанси, банково и застрахователно дело	465	n.a.	465
Архитектура, урбанизъм и геодезия	464	594	399

Трудова мобилност

Както беше посочено по-горе, трудовата географска мобилност може да се анализира чрез използването на два подхода:

(1) Чрез изчисляване на дела на осигурените към декември 2019 г., чиито осигурител е регистриран в друга област, различна от областта, в която се намира училището. Под “мобилни” се разбират лицата, чиито осигурителя е регистриран в друга област. Чрез този индикатор може да се проследи и каква част от лицата, завършили средно професионално образование се реализират при местни работодатели.

(2) Трябва да се има предвид обаче, че е възможно работодателят да е регистриран като осигурител в една област, но конкретното работно място да се намира в друга област (особено при големи работодатели с наличие на клонова мрежа, търговски вериги, банки и т.н.). В такива случаи, ако работното място се намира в областта на училището, независимо от регистрацията на осигурителя в друга област, на практика не е налице трудова географска мобилност. Поради това по-прецизен индикатор за преценка на действителната трудова географска мобилност е делът на заетите, чието работно място е в населено място в друга област, различна от областта на съответното учебно заведение,

което завършват. Като „мобилни“ се смятат лицата, чието работно място се намира в населено място от друга област, различна от областта, в която се намира училището, което са завършили. За изчислението на този индикатор може да се използва информацията за декларираното населено място, където се намира конкретното работно място от уведомленията в Регистър на трудовите договори (към последния месец от периода на проследяване).

Анализът на предоставените от НОИ данни обаче показва, че за съществена част от осигурените лица – за 13% от кохортата в област Бургас, 16% от кохортата в област Стара Загора и за 12% от кохортата в област Враца - липсват посочени кодове по Единния класификатор на административно-териториалните и териториалните единици (ЕКАТТЕ). Изключването на тези лица поради невъзможност за коректна преценка на областта, в която се намира работното им място, създава сериозен риск от изкривяване на разпределенията и от неправилна оценка на степента на мобилност. Поради това в настоящия доклад се отчита мобилността въз основа на данните за областта, в която е регистриран осигурителя. Препоръчана беше допълнителна преценка на мобилността на базата на анкетното проучване във втората фаза от проследяващото изследване.

46,3% от завършилите ПОО в област Бургас през 2018 г., за които има данни за наличие на осигуряване към декември 2019 г., са осигурени от работодател, който е регистриран в различна област от тази на завършеното училище. Останалите 53,7% се работят при местен работодател или се самоосигуряват в област Бургас. Основните „потоци“ на трудова мобилност от областта са насочени към трудовите пазари на областите София-град, Варна и Пловдив. Делът на мобилните младежи очаквано е по-висок за младежите, които продължават към висше образование в сравнение с тези, които директно влизат на пазара на труда - 59,3% от работещите студенти се осигуряват от работодател в друга област, в сравнение с 34,5% от заетите, които не продължават да учат. Едно от обясненията, макар и може би не най-значимо, е географската концентрация на университети в няколко големи областни града с добри възможности за младежка заетост на местния пазар на труда.

Таблица 15. Трудова мобилност на завършилите ПОО в област Бургас

Област на осигурителя	Дял от заетите с осигурител, регистриран в съответната област		
	Общо завършили в област Бургас	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Благоевград	0,7%	0,4%	0,9%
Бургас	53,7%	65,5%	40,7%
Варна	6,7%	5,1%	8,4%
Велико Търново	0,4%	0,0%	0,9%
Габрово	0,4%	0,4%	0,5%
Пазарджик	0,2%	0,4%	0,0%
Плевен	0,7%	0,0%	1,4%
Пловдив	5,6%	4,7%	6,5%
Русе	0,2%	0,4%	0,0%
Силистра	0,2%	0,0%	0,5%
Сливен	0,7%	1,3%	0,0%
Смолян	0,4%	0,4%	0,5%
София-град	27,8%	19,1%	37,4%
Стара Загора	0,4%	0,9%	0,0%
Хасково	1,6%	1,3%	1,9%
Ямбол	0,2%	0,0%	0,5%

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

В област Враца се регистрира голям относителен дял (61,24%) на трудовата мобилност сред младежите, завършили ПОО в областта и работещи към декември 2018. Само 38,8% от заетите млади хора са се реализирали на местния пазар на труда. Най-голямата част от заетите намират реализация на пазара на труда в София - 34,3% от осигурените в генералната съвкупност и около 41,7% от работещите студенти. Област Бургас е другата област, която привлича по-съществен дял от мобилните младежи от област Враца. При студентите по-голяма заетост на завършили във Враца младежи има в областите с по-големи университети – освен София, такива са Велико Търново, Русе и Бургас. Относително ниска мобилност се регистрира в съседните на Враца области – Монтана и Ловеч – което може да се обясни с по-ограничените възможности за заетост, предлагани на пазарите на труда в тези области.

Таблица 16. Трудова мобилност на завършилите ПОО в област Враца

Област на осигурителя	Дял от заетите с осигурител, регистриран в съответната област		
	Общо завършили в област Враца	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Благоевград	1,1%	0,8%	1,7%
Бургас	7,3%	9,3%	3,3%
Варна	1,1%	1,7%	0,0%
Велико Търново	3,9%	1,7%	8,3%
Враца	38,8%	39,8%	36,7%
Ловеч	1,1%	0,8%	1,7%
Монтана	0,6%	0,8%	0,0%
Плевен	2,8%	3,4%	1,7%
Пловдив	3,4%	4,2%	1,7%
Русе	2,2%	1,7%	3,3%
София-град	34,3%	30,5%	41,7%
София-област	2,8%	4,2%	0,0%
Добрич	0,6%	0,8%	0,0%

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

Около половината (49%) от работещите младежи, завършили професионални паралелки в училища от област Стара Загора, могат да бъдат определени като мобилни според използваната методология. Те намират заетост най-често на пазара на труда в столицата и в областите Пловдив, Габрово и др. И в тази съвкупност работещите студенти са по-мобилни от съучениците им, които не продължават да учат и навлизат директно на пазара на труда – студентите с осигурител в друга област са 55,5% от всички работещи студенти, докато този дял в групата н неучащите е 42,2%.

Таблица 17. Трудова мобилност на завършилите ПОО в област Стара Загора

Област на осигурителя	Дял от заетите с осигурител, регистриран в съответната област		
	Общо завършили в област Стара Загора	Подсъвкупност А (неучащи)	Подсъвкупност Б (учащи)
Благоевград	0,6%	0,4%	0,7%
Бургас	2,2%	1,5%	2,9%
Варна	2,4%	1,1%	3,7%
Велико Търново	1,7%	0,8%	2,6%

Враца	0,4%	0,0%	0,7%
Габрово	4,1%	4,9%	3,3%
Кюстендил	0,4%	0,0%	0,7%
Плевен	0,4%	0,4%	0,4%
Пловдив	8,0%	6,8%	9,2%
Русе	0,2%	0,4%	0,0%
Сливен	0,6%	1,1%	0,0%
Смолян	0,2%	0,0%	0,4%
София-град	25,0%	21,3%	28,7%
София-област	0,2%	0,0%	0,4%
Стара Загора	51,0%	57,8%	44,5%
Хасково	2,4%	3,4%	1,5%
Шумен	0,2%	0,0%	0,4%

Източник: Изчисления на авторите на базата на данни, предоставени от МОН/НЕИСПУО и НОИ

ПИЛОТИРАНЕ НА МОДЕЛ НА АНКЕТНОТО ПРОУЧВАНЕ СРЕД ЗАВЪРШИЛИТЕ ПОО ПРЕЗ 2018 В ОБЛАСТИТЕ ВРАЦА, СТАРА ЗАГОРА И БУРГАС

Въз основа на създадения и тестван модел за измерване и анализ на набор от индикатори за проследяване на моделите на преход към висше образование и/или към пазара на труда, както и за основните характеристики на заетостта на завършилите професионално образование в трите пилотни области (Враца, Бургас и Стара Загора), бяха идентифицирани въпроси, които следва да бъдат проверени, уточнени или верифицирани чрез анкетно проучване сред извадка от изследваните лица.

За тази цел са разработени и апробирани методология и инструменти за събиране и анализ на специфични данни и информация от проследяваните лица относно: (1) характеристиките на придобитото професионално образование; (2) практическото им обучение в реална работна среда; (3) удовлетвореността им от нивото на знанията, уменията и от цялостната професионална подготовка, придобити в училище; (4) участието им във висшето образование; (5) прехода им на пазара на труда; (6) характеристиките на заетостта; (7) професионалната реализация и (8) субективната им оценка относно приложимостта на придобитите знания и умения. По този начин се създава възможност за разширяване на индикаторите за проследяване на прехода към висше образование и/или към пазара на труда, както и за основните характеристики на

заетостта на завършилите професионално образование, изчислявани на базата на наличните в административните регистри на МОН и Националния осигурителен институт данни. Създава се цялостен модел за проследяващо изследване, който комбинира различни административни и изследователски техники за осигуряване на пълен набор от количествена и качествена информация.

Изработен е въпросник за проследяващо изследване на завършилите средно професионално образование, който е апробиран чрез провеждане на онлайн анкетно проучване сред лицата, завършили професионално образование и обучение през 2018 г. в областите Враца, Бургас и Стара Загора. Целите на проучването са: (1) да се тества алгоритъм за провеждане на анкетни проследяващи проучвания на завършилите средно професионално образование на областно ниво и (2) да се апробират методологията и изработеният на нейна база въпросник. Събраните с проведеното онлайн анкетно проучване данни са анализирани и оценени от гледна точка на (1) потенциала за събиране на надеждни и качествени данни, (2) изчисляване на индикатори по отделните области (домейни), предвидени в методологията и (3) формулиране на препоръки за оптимизиране на въпросника и за проследяване на реализацията им на пазара на труда и прилагането на придобитите умения в работна среда и при продължаване на образование в системата на висшето образование.

С оглед дизайна на проекта, насочен към създаване и тестване на прототип на проследяващо изследване, апробирането обхваща малка група лица (17% от общо завършилите професионално образование през 2018 г. в трите области) и няма представителен характер. Поради тази причина не е подходящо представените в доклада данни от анкетното проучване да се използват за формулиране на общи изводи по отношение на цялата кохорта от 2 841 лица в трите области и директно да се сравняват с представените и анализирани изчерпателни данни от административните регистри през първата фаза от изследването.

Настоящата методологията за събиране на субективни данни чрез анкетни проучвания сред проследяваните лица е съобразена със следните основни принципи:

- 1/ Гарантиране на систематичността на подхода с този, използван за събиране на данни от административни източници;
- 2/ Ниски разходи за провеждане на анкетните проучвания при осигуряване на оптимален обхват и представителност;

- 3/ Гарантиране на анонимността на лицата, обхванати от проследяващото изследване и защита на личните им данни;
- 4/ Фокус върху лесни са събиране, обработка и агрегиране микроданни;
- 5/ Осигуряване на конкретни, специфични, взаимнообвързани, непротиворечащи си, ясни и лесни за интерпретиране индикатори, които да задоволят конкретни потребности на заинтересованите страни;
- 6/ Осигуряване на условия за сравнимост на резултатите (времева, териториална/институционална и между различни подкатегории учащи).

Инструменти за събиране на данни

За полеовото събиране на данните е разработен специален инструмент - стандартизиран въпросник (анкетна карта). Въпросникът е съставен от 39 въпроса, осигуряващи информация за 80 променливи, групирани в 5 области: образование, преход към пазара на труда, характеристики на заетостта, професионална реализация и приложимост на уменията и демографски блок

A. Образование

Чрез въпросите в този модул се изследват обективни и субективни характеристики, свързани с:

- (а) опита от средното професионално образование (ресурси, процеси, продукти), в т.ч. :
- година на завършване на средното образование;
 - професионално направление;
 - професия;
 - наличие на свидетелство за професионално образование;
 - степен на професионална квалификация;
 - мотиви за избор на училище (професионално образование);
 - участие в практическо обучение/стаж на реално работно място при работодател по време на обучението;
 - трудова заетост по време на обучението;
 - удовлетвореност от нивото на придобитите знания и умения;

- удовлетвореност от нивото на получената професионална подготовка;

(б) участието във висшето образование, в т.ч.:

- продължаване на обучението във висше училище;

- професионално направление във висшето образование;

(идентичност/сходство/различие спрямо изучаваното в средното професионално образование);

- приложимост на знанията и уменията във висшето образование;

(в) участие в продължаващо професионално образование и обучение, в т.ч.

- участие в курсове за допълнителна квалификация или преквалификация, организирани от центрове за професионално обучение;

- професионална област (същата или различна от изучаваната в средното професионално образование).

Б. Преход към пазара на труда

Въпросите в този модул са насочени към събиране на специфична информация за периода на преход от средното образование към участие на пазара на труда. Изследва се хронологичната структура на този процес, прилаганите стратегии за търсене на заетост, съществуващите обективни и субективни пречки пред навлизането на пазара на труда. По-специално, въпросите са насочени към установяване на:

- статут на пазара на труда към момента на провеждане на проучването;
- предприети смени на работното място;
- бързина на намиране на първа работа;
- методи за търсене на работа;
- изпитвани затруднения при намирането на работа.

В. Характеристики на заетостта

Въпросите в модула се отнасят до основните характеристики на текущата заетост на завършилите ПОО, включително:

- вида на заетостта (срещу заплащане, самостоятелна заетост и др.);

- тип на заетостта (постоянна, за определен период от време, др.);
- вид на договора за заетост;
- заемана длъжност;
- местонахождение на работното място;
- продължителност на текущата заетост;
- равнище на доходите;
- удовлетвореност от текущата работа.

Г. Професионална реализация и приложимост на уменията

Въпросите са формулирани с оглед събирането на информация за анализ на връзката между средното професионално образование и пазара на труда. При тези въпроси участващите в проучването лица дават субективна оценка за реализацията по професията и за вертикалното и хоризонтално съответствие на квалификацията и уменията, придобити в ПОО с изискванията на работното им място. Изследват се също причините, поради които проследяваните лица не работят по професията си. За целта във въпросника са включени серия от въпроси за:

- съответствие на работната позиция с придобитата квалификация в ПОО;
- реализация по професията (в същата или сходна професия);
- причини за нереализиране по професията;
- използване на придобитите знания в работата;
- използване на придобитите умения в работата;
- оценка на приноса на училището (учебна програма, учебно съдържание, практическо обучение, оборудване и преподаване) за придобиване на необходимите знания и умения, използвани в работата;
- оценка на полезността на ПОО за намирането на работа, продължаване на обучението във висшето образование, изпълнението на текущите служебни ангажименти, професионалното развитие(кариера, сигурността на работното място, доходите и качеството на живот).

Д. Демографски блок

Във въпросника е включена и група от въпроси за събиране на необходимата информация за определяне на някои от ресурсните индикатори, заложиени в методологията. Въпросите са насочени към установяване на демографски характеристики на участващите в проучването лица и някои структурни характеристики на училището, включително:

- пол;
- възраст;
- вид на училището;
- местонахождение (област) на училището.

За целите на апробирането на въпросника в областите Бургас, Враца и Стара Загора бяха създадени три отделни онлайн въпросника за всяка от трите области. Училищата във всяка област получиха линк към съответния онлайн въпросник, който да приложат към поканата за участие в анкетното проучване.

Въпросникът е напълно анонимен. Събраните данни от индивидуалните респонденти не съдържат никакви детайли, които позволяват идентифициране на лицето. При обработката на данните за всеки респондент е определен анонимизиран идентификационен код. След обработката всички отговори са обобщени и са получени усреднени данни, по които не могат да бъдат идентифицирани отделните участници.

Обхват на проучването

Добрата практика при провеждането на проследяващо анкетно проучване предполага отправянето на покана за участие до всички лица от съответната кохорта (завършили средно професионално образование през определена година, в случая завършилите през 2018 г.). Най-често това става, като всяка отделна образователна институция отправя покана до всички свои бивши ученици от определен випуск. За целта образователните институции следва да създадат и поддържат (при възможност и да актуализират периодично) регистър с информация за контактите на всички свои ученици по випуски (за определен период, например 1, 3 или 5 години след завършване). Този

подход се прилага поради обстоятелството, че процента на върнатите попълнени анкети от проследяваните лица (response rate) обикновено е значително под 100%, което се свързва с риск от изместване на извадката. Колкото по-малка е извадката, толкова по-висок е рискът да не се постигне представителност, достоверност и добри психометрични характеристики на данните, съответно по-ограничени са възможностите за валидни изводи.

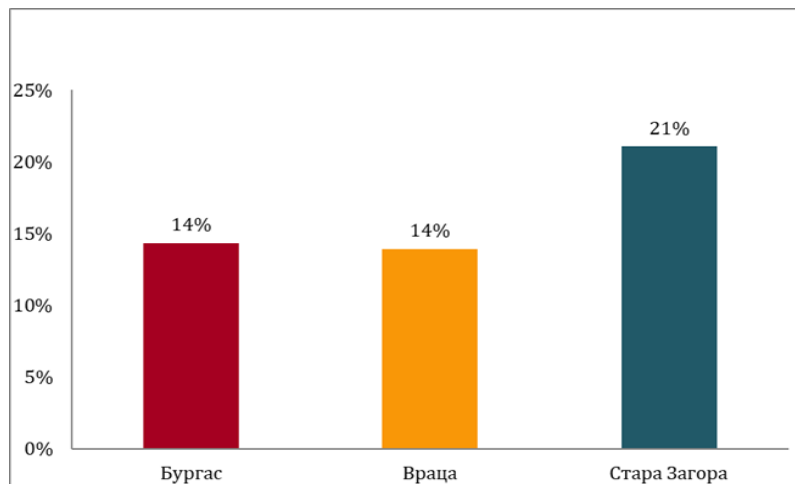
Възможен алтернативен подход, който би намалил риска от изместване на извадката и компрометиране на резултатите, е да се изработват и използват основна и две заместващи извадки (първо заместване и второ заместване). При отказ за участие на респондент от основната извадка, той следва да бъде заменен със съответстващ му по определени характеристики респондент на първото/второто заместване. Това би могло да осигури висок процент изпълнение на извадката, без да се нарушава нейната структура и качество, но предполага прилагане на ясни критерии (характеристики на лицата), добра експертиза при формиране на извадките и по-сложна логистика, свързана с осъществяването на заместванията (особено при наличие на активна вътрешна и международна мобилност на младите хора). При малки училища и/или малобройни професионални направления осигуряването на основна и две заместващи извадки на практика може да означава обхващане на цялата кохорта.

Въпреки че съобразно целите на проекта минималният обхват на изследването е 250 лица в трите области, при провеждането на пилотното анкетно проучване в областите Бургас, Враца и Стара Загора беше избран да се тества първият вариант, при който училищата изпращат покана за участие в анкетното проучване до всички свои ученици, завършили средно професионално образование през 2018 г. В хода на организирането на проучването беше установено, че училищата не поддържат данни с контактите на завършилите през 2018 г., поради което поканата за участие беше изпратена до лицата, за които има такива данни и с които беше възможно осъществяването на контакт. В Таблица 18 са представени данни за генералната съвкупност и върнатите попълнени въпросници, които след анализ на качеството на данните и на липсващите отговори са приети за валидни и са включени в анализа.

Таблица 18. Разпределение на генералната съвкупност и на участниците в анкетното проучване по области

Област	Общ брой завършили ПОО през 2018 г.	Брой участници в анкетно проучване
Бургас	1269	182
Враца	409	57
Стара Загора	1163	245

Фигура 14. Дял на участниците в анкетното проучване от общия брой на завършилите ПОО през 2018 г.

Забележка: Данните от анкетното проучване, разглеждани по-долу, имат предназначение за потвърждаване на надеждността, валидността, приложимостта и полезността на методологията за проследяващо изследване, базирано на анкетно проучване сред завършилите ПОО. Те нямат представителен характер и обхващат времеви период, който е различен от периода, за който се отнасят използваните данни от административните регистри. Поради това в настоящия анализ на резултатите от апробирането на прототип на проследяващо изследване не следва да се сравняват директно индикаторите, базирани на данни от административните регистри и индикаторите, базирани на данни от анкетното проучване. При бъдещото използване на този прототип обаче следва да се осигури съпоставимост на информацията от двата източника.

Демографски характеристики

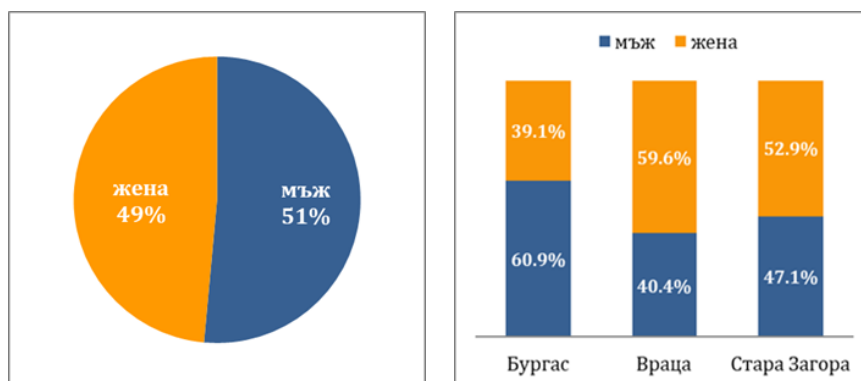
Участниците в анкетата младежи са относително равномерно разпределение според техния пол – около 49% от тях са жени и 51% са мъже (Фигура 15).

В област Бургас преобладават мъжете (60,9%), докато във Враца и Стара Загора преобладаваща част от респондентите са жени (съответно 59,6% и 52,9%).

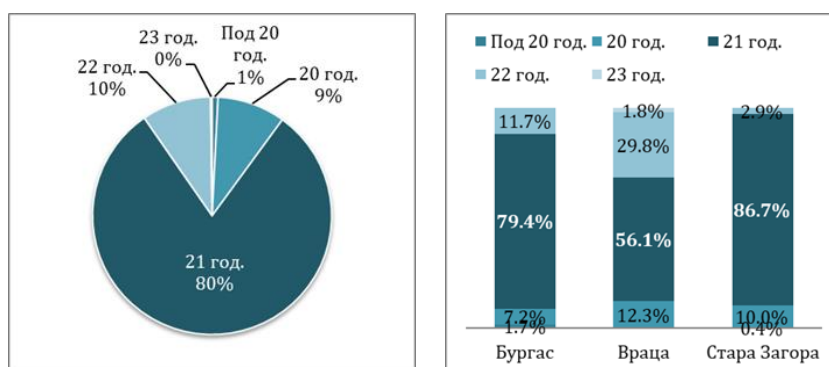
80% от участниците в пилотното проучване са на възраст 21 години.

Възрастовото им разпределение в трите области е показано на Фигура 16.

Фигура 15. Разпределение на респондентите по пол (общо и в отделните области)

Фигура 16. Разпределение на респондентите по възраст (общо и в отделните области)

Участие в професионалното образование и обучение

В този модул се анализира специфична информация за конкретни променливи, свързани с участието в професионалното образование и обучение на проследяваните лица. Тези променливи позволяват субективна оценка на ресурсите и процесите в ПОО, която допълва обективната оценка, основаваща се на данните в административните регистри на МОН.

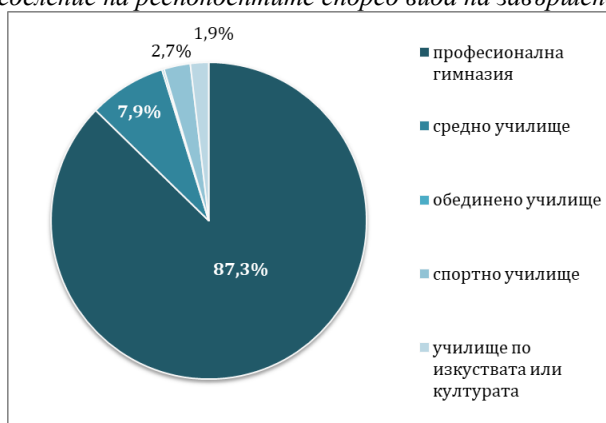
Анализът на качеството на данните и на липсващите отговори показва, че въпросите са разбираеми за респондентите и отговорите им са с добра вътрешна съгласуваност. В този аналитичен модул не се идентифицират въпроси със значима концентрация на липсващи отговори, която да предполага съзнателно избягване на отговори от голяма група от участниците в анкетата.

Вид на училището

Общо над 87% от участниците в пилотното проучване са завършили професионална гимназия (Фигура 17).

В професионални паралелки в общообразователни средни училища са учили 7,9% от респондентите, а други 2,7% са получили професионално образование в спортни училища. Участниците, завършили училище по изкуствата или културата или обединено училище, са незначителен дял – съответно 1,9% и 0,2%. Поради тази причина те са изключени от двумерните разпределения по признак „вид училище“ по-нататък в доклада.

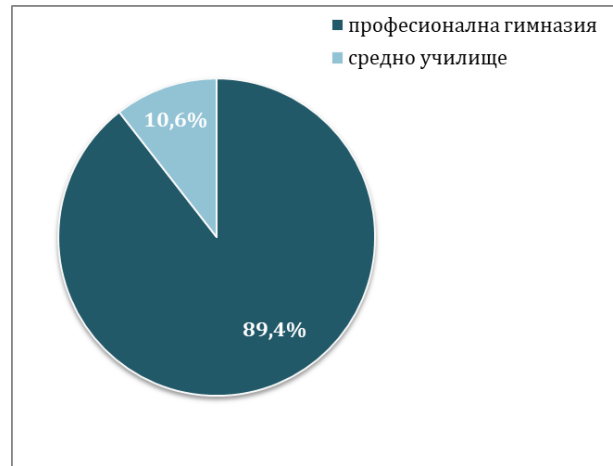
Фигура 17. Разпределение на респондентите според вида на завършеното училище, общо

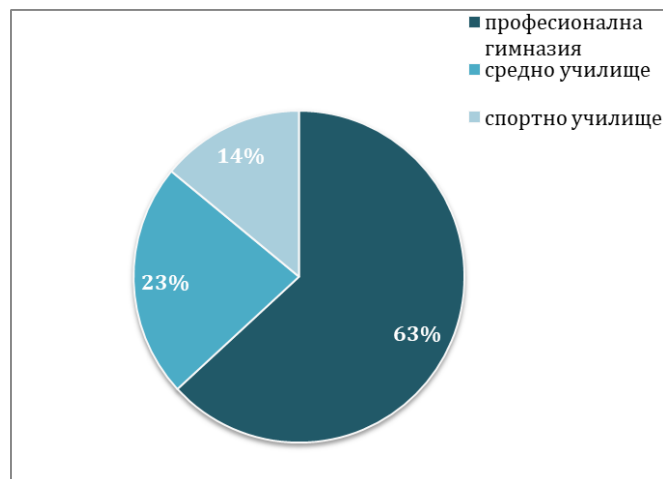
В област Бургас участие в анкетата са взели само младежи, които са завършили професионална гимназия (89,4%) или професионална паралелка в средно училище (10,6%) (Фигура 18).

14% от респондентите в област Враца са завършили спортни училища, наред с 63% завършили професионални гимназии и 23% завършили професионални паралелки в средни училища (Фигура 19). В област Стара Загора 91% от участниците в анкетното проучване са завършили професионална гимназия, но са представени също професионални паралелки в средни и обединени училища, спортни училища и училища по изкуствата или културата.

Фигура 18. Разпределение на респондентите според вида на завършеното училище в област Бургас

Фигура 19. Разпределение на респондентите според вида на завършеното училище в област Враца

Фигура 20. Разпределение на респондентите според вида на завършеното училище в област Стара Загора

Завършено професионално направление

Най-значително представителство в извадката имат завършилите професионални направления „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“ (14,2%) и „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“ (12,3%), следвани от „Компютърни науки“ (6,8%), „Електротехника и енергетика“ (6,2%), „Строителство“ (5,7%), „Химични продукти и технологии“ (5,3%) и „Растениевъдство и животновъдство“ (5,1%). Незначителен (под 1%) е дялът на завършилите професионални направления „Горско стопанство“, „Приложна информатика“, „Администрация и управление“, „Транспортни услуги“. Следва да се има предвид, че поради липсата на представителност на извадката това разпределение се различава от разпределението на завършилите различните професионални направления в генералната съвкупност, поради което изводите по отношение на професионалните направления следва да се третират с внимание и да не се използват за обобщения по отношение на генералната съвкупност.

В отделните области разпределението на респондентите по професионални направления се предопределя до голяма степен от спецификата на местните училища, както от това кои училища са успели да осигурят по-активно участие на своите бивши ученици в пилотното проучване.

В област Бургас преобладават респондентите, завършили професионални направления „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“ (23,2%) , „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“ (18,2%) и „Химични продукти и технологии“ (12,7%). В структурата на извадката в област Враца преобладават респондентите, завършили професионално образование в областта на производствените технологии (общо близо 36%), както и в направления като „Хотелиерство, ресторантьорство и кетъринг“ (16,1%) и „Спорт“ (14,3%). Значително по-разнообразна от гледна точка на професионални направления е структурата на извадката в област Стара Загора в сравнение с другите две области, като най-много са респондентите, завършили професионално направление „Строителство“ (11,5%), „Ветеринарна медицина“ (9,8%) и „Моторни превозни средства, кораби и въздухоплавателни средства“ (9,8%).

Мотиви за избор на училище

Индивидуалната мотивация за избор на училище (и съответно на образователна пътека в ПОО) се изучава чрез отделен въпрос със седем предварително формулирани конкретни отговори, свързани с вътрешна и/или външна мотивация, и допълнителна опция „друго“. На респондентите е предоставена възможност да уточнят другите си мотиви чрез отворен отговор. Този въпрос предполага избор на повече от един отговор, поради което разпределението на случаите надхвърля 100% (Фигура 21). Анализът на липсващите отговори показва, че 482 от 484 участници са посочили своите мотиви за избор на училище. Следва също така да се отбележи, че предзададените опции се припознават от преобладаващата част от респондентите, като само 2,5% от тях са избрали опцията „друго“. От отворените отговори обаче става ясно, че по същество те повтарят някои от фиксираните отговори – интерес към определена професия, желание на родителите, защото са били приети в училището. По същество единственият по-различен отговор е свързан с близостта на училището до дома на ученика. Препоръчваме тази опция да се добави сред фиксираните при евентуално последващо проучване.

Данните показват, че за преобладаващата част (69,1%) от анкетираните интересът към конкретната професия е предопределящ за вътрешната им мотивация за избор на училище (Фигура 22). Репутацията на училището и предлаганите възможности за практическо обучение са предопределили избора на почти всеки трети завършил ПОО. Около 14,3% от завършилите са се съобразили с желанието на родителите си. Кариерното ориентиране е оказало влияние върху избора на 13% от респондентите. Значително ограничено влияние оказват такива външни мотивираещи фактори като класирането в съответното училище или възможностите за получаване на стипендия.

Фигура 21. Мотиви за избор на училище

Двумерното разпределение според пола на респондентите показва, че интересът към конкретната професия е по-силен вътрешен мотивиращ фактор при момчетата, отколкото при момчетата. Този фактор е предопределил избора на училище при 72% от жените и при 66% от мъжете (Фигура 22).

Данните дават индикации, че момчетата по-често от момчетата прилагат пасивни стратегии за избор на училище и се влияят повече от външна мотивация - при тях репутацията на училището, предлаганите възможности за практическо обучение, желанието на родителите, кариерното ориентиране, както и случайността, основана на класирането при приема играят по-голяма роля, отколкото при момчетата. Следва да се отбележи, че възможностите за получаване на стипендия са повлияли върху избора на 8,6% от момчетата в сравнение с 3% от момчетата (Фигура 22).

Фигура 22. Мотиви за избор на училище според пола

Мотивацията за избор на училище в отделните области, включени в пилотното проучване, не се различава съществено. И в трите области интересът към конкретна професия е мотивиращ фактор за близо 70% от учениците. Репутацията на училището и възможностите за практическо обучение са другите два съществени фактора, предопределящи избора на училище. Прави впечатление, че в област Стара Загора кариерното ориентиране е изиграло по-съществена роля за насочването на младите хора към професионална пътека, отколкото в другите две области

Фигура 23. Мотиви за избор на училище в област Бургас

Фигура 24. Мотиви за избор на училище в област Враца

Фигура 25. Мотиви за избор на училище в област Стара Загора

Учебна програма и учебно съдържание

В използвания модел за анализ учебната програма и учебното съдържание се разглеждат като съществени ресурси, предопределящи постигнатите резултати в ПОО. В разработената и пилотирана методология за проследяващо изследване те се анализират в контекста на субективната оценка на лицата относно приноса на учебната програма и учебното съдържание за придобиването на необходимите знания и умения, които използват в работата си. За целта във въпросника са включени два специфични айтема („Учебната програма, по която учих, беше достатъчна за придобиване на необходимите знания и умения, които използвам в работата си“ и „Учебното съдържание беше достатъчно за придобиване на необходимите знания и умения“), като респондентите следва да отразят степента на съгласието си с това твърдение по четиристепенна ликертова скала. Делът на валидните отговори на тези два въпроса е над 93%, което дава основание да се смята, че няма системно избягване на отговори и въпросът може да се прилага успешно за измерване на субективната оценка на завършилите.

От отговорите става ясно, че мнозинството от респондентите (съответно 77,7% и 80,7%) смятат, че изучаваните от тях учебни програми и учебно съдържание в рамките на средното професионално образование са адекватни за формиране на приложими на работното им място умения. Тези оценки са сходни при мъжете и жените. 100% от завършилите спортни училища смятат, че учебната програма и учебното съдържание са били достатъчни за формирането на необходимите знания и умения. Следва да се

отбележи, че малко по-висок дял от завършилите професионални паралелки в средни училища дават положителна оценка за приноса на програмите и съдържанието за формирането на нужните знания и умения, отколкото завършилите професионални гимназии. Поради малкия брой респонденти двумерните разпределения според завършеното професионално направление не дават достатъчно достоверна информация за анализ и оценка. При постигане на представителност на извадките обаче такива разпределения по професионални направления са препоръчителни, защото могат да допринесат за идентифициране на конкретни области за подобрене.

Фигура 26. Принос на учебната програма и учебното съдържание за придобиването на необходимите знания и умения

Фигура 27. Принос на учебната програма за придобиването на необходимите знания и умения според вида на училището

Фигура 28. Принос на учебното съдържание за придобиването на необходимите знания и умения според вида на училището

Забележка: Отговорите на завършилите обединени училища и училища по изкуствата или културата не са включени поради малкия брой респонденти.

На Фигура 29 и Фигура 30 са представени оценките на респондентите за учебната програма и учебното съдържание от гледна точка на ролята им за формиране на приложими знания и умения според областта, в която се намира училището им. Както се вижда на фигурите, респондентите от област Стара Загора са по-скептични в оценките си от своите връстници от другите две области. Проведеният еднофакторен дисперсионен анализ показва, че разликите между трите групи са статистически значими. Следва да се отбележи, че както беше посочено по-горе, в извадката на област Стара Загора (която е най-голяма като обхват от трите) попадат завършили по-широк кръг от професионални направления, което може да обяснява до известна степен този резултат. Отново подчертаваме обаче, че поради характера на пилотното проучване извадките са изместени и тези резултати не следва да се използват за обобщения и генерални изводи.

Фигура 29. Принос на учебната програма за придобиването на необходимите знания и умения по области

Фигура 30. Принос на учебното съдържание за придобиването на необходимите знания и умения по области

Оборудване за ПОО

Обезпечеността с необходимото оборудване за провеждане на ефективно професионално обучение е друг съществен фактор, който може да окаже сериозно влияние върху качеството на професионалната подготовка и върху последващата реализация на пазара на труда. За ретроспективна оценка на тази обезпеченост в контекста на изискваните умения на работното място, във въпросника е включен специфичен въпрос „Училището разполагаше с необходимото оборудване, за да придобия необходимите практически умения“, като респондентите изразяват степента на съгласието си с това

твърдение по четиристепенна ликертова скала. Отговор на този въпрос са дали 92% от участниците.

Резултатите показват, че според 79% от респондентите училището им е разполагало с необходимото оборудване, което да подпомага придобиването на адекватни практически умения (Фигура 31).

Една от хипотезите, свързани с бързо увеличаващия се прием в професионални паралелки в средни и обединени училища е, че тези училища не са достатъчно добре оборудвани, за да предложат пълноценно практическо обучение по технически специалности. При провеждане на проследяващо изследване, основано на представителна извадка, двумерните разпределения на отговорите на този въпрос по критерии „вид на училището“ и „професионално направление“ могат да потвърдят или отхвърлят тази хипотеза. Поради своята непредставителност, данните от пилотното проучване не позволяват това.

Фигура 31. Обезпеченост с необходимото оборудване за придобиване на практически умения

На Фигура 32 са представени оценките на респондентите за обезпечеността с оборудване според областта, в която се намира училището им. Както и при оценката на учебните програми и на учебното съдържание, така и при оценката на адекватността на оборудването, най-критични са респондентите от област Стара Загора, като 28% от тях смятат, че училището им не е разполагало с необходимото оборудване, което да подпомогне придобиването на нужните им практически умения. За сравнение, подобна оценка дават едва 6% от завършилите професионално образование в област Враца.

Статистическата значимост на разликите между трите групи е потвърдена с еднофакторен дисперсионен анализ.

Фигура 32. Обезпеченост с необходимото оборудване за придобиване на практически умения по области

Преподаване и учене

Оценката на преподаването и създадените възможности за учене е ключов индикатор за ефективността на процесите в професионалното образование и обучение. За изследване на субективната (ретроспективна) оценка на завършилите ПОО в светлината на техния опит на работното място, във въпросника (в модул Г. Професионална реализация и приложимост на уменията) е включен въпрос „Учителите в училището преподаваха по начин, който ми позволи да придобия необходимите знания и умения“, като респондентите изразяват съгласието или несъгласието си по четиристепенна ликертова скала. Чрез този въпрос се изследва 93% от респондентите дават валидни отговори на този въпрос и той може да се смята като подходящ за последващо използване.

Преобладаващата част (84%) от всички участници в анкетното проучване оценяват преподаването на учителите в училището като ефективно допринасящо за придобиване на необходимите знания и умения (Фигура 33).

Такава оценка дават 78,9% от респондентите от област Стара Загора, 85,8% от респондентите от област Бургас и 98% от област Враца (Фигура Фигура 34). Отново

обръщаме внимание, че тези резултати следва да се интерпретират внимателно поради ограничения и непредставителен характер на извадките.

Фигура 33. Ефективност на преподаването за придобиване на необходимите знания и умения

Фигура 34. Ефективност на преподаването за придобиване на необходимите знания и умения по области

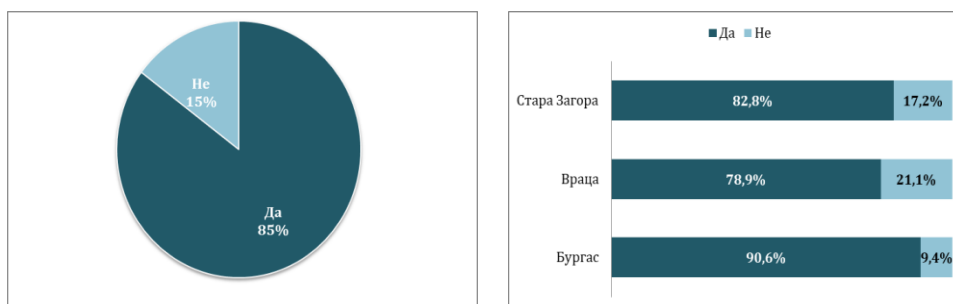
Практическо обучение

Наличието и оползотворяването на възможностите за участие в практическо обучение в реална работна среда се разглежда като фактор за придобиване на адекватни умения с практическа приложимост на пазара на труда. Създаденият концептуален модел на проследяващо изследване предвижда събиране и анализ на данни за два аспекта, свързани с практическото обучение:

(1) Участие в практическо обучение/стаж на реално работно място при работодател по време на обучението в ПОО. На Фигура 35 е показано разпределението на отговорите на

респондентите според това дали по време на обучението си са участвали в такова обучение. Резултатите показват, че 85% от всички участници в анкетното проучване са имали възможност да се обучават при работодател, като най-висок е техния дял в Бургас (90,6%). В същото време 21% от респондентите, завършили средно професионално образование във Враца не са имали такава възможност.

Фигура 35. Участие в практическо обучение на реално работно място (общо и по области)

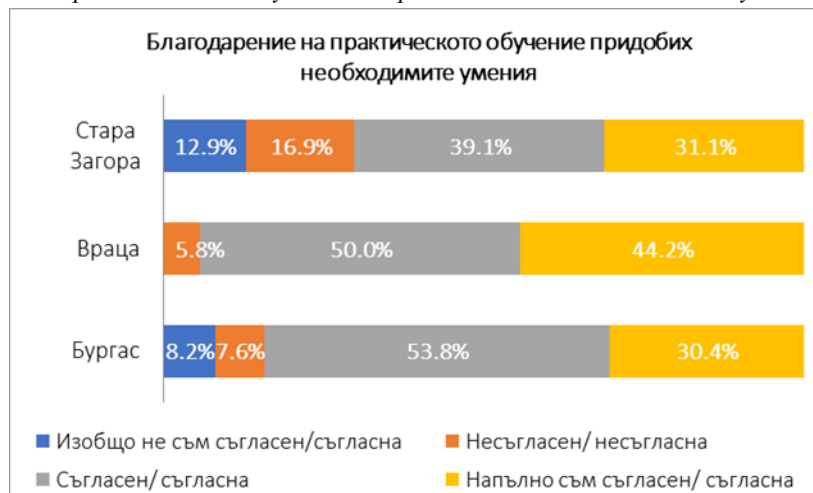
(2) Субективна оценка на завършилите ПОО за приноса на практическото им обучение за придобиване на необходимите за работата им умения. За целта във въпросника е включен въпрос (айтем) „Благодарение на практическото обучение придобих необходимите умения“, като респондентите изразяват степента на съгласието си с това твърдение по четиристепенна ликертова скала.

78% от респондентите оценяват практическото си обучение като допринасящо за формиране на необходимите за работата им умения. Всеки пети завършил ПОО респондент обаче смята, че практическото обучение не е допринесло за придобиване на нужните им умения (Фигура 36). Най-критични в оценката си за ползата от полученото практическо обучение в контекста на нужните в работата им умения са респондентите от област Стара Загора, като близо 30% от тях не намират такъв принос (Фигура 37).

Фигура 36. Принос на практическото обучение за придобиване на необходимите умения

Фигура 37. Принос на практическото обучение за придобиване на необходимите умения по области

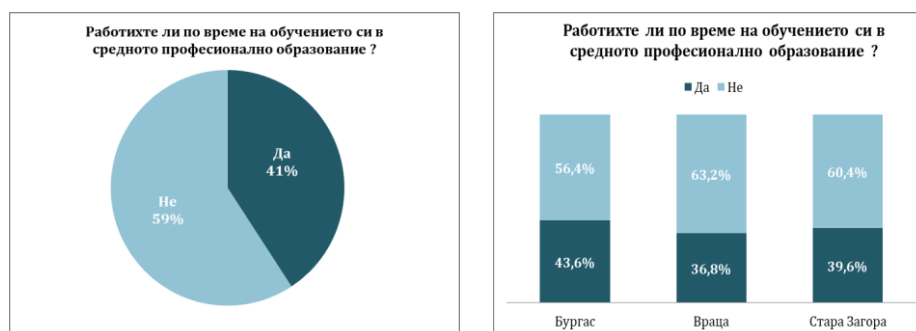
Участие на пазара на труда преди завършване на средно професионално образование

Ранната заетост преди завършване на съответната програма за ПОО би могла да има влияние върху последващата реализация на пазара на труда след дипломиране. Тя също така би могла да изиграе решаваща роля за формирането на адекватни професионални умения и компетентности.

Около 41% от респондентите са имали някаква форма на временна или постоянна заетост преди завършване на училище, като в тази заетост не се включва практическото обучение при работодател. Най-активно ранно участие на пазара на труда се регистрира в област Бургас, където 43,6% от респондентите са работили като ученици (Фигура 38).

Това съответства и на данните от административните регистри, които също показват съществена ранна заетост в Бургас (там младежите, които започват работа преди завършване на училище, навлизат в осигурителната система средно 16 месеца преди дипломиране).

Фигура 38. Участие на пазара на труда преди завършване на средно образование, общо и по области

Направеният корелационен анализ с помощта на корелационния коефициент на Пирсън показва, че има статистически значима умерено положителна зависимост между ранната заетост и бързината на реализация на пазара на труда след завършване на училище. Младежите, които участват на пазара на труда преди завършване на училище, се реализират по-бързо на пазара на труда впоследствие. 28,6% от респондентите, които са работили по време на средното си образование, са продължили да работят на същата работа след дипломиране. Други 25,4% са намерили работа непосредствено след завършване на училище. На практика 84% от тези младежи са успели да се реализират на пазара на труда до половин година след завършване на училище. Едва 9,5% не са успели да намерят платена работа за целия период след завършването си през 2018 г. до момента на провеждане на проучването (декември 2020). В същото време младите хора, които не са били заети като ученици, навлизат на пазара на труда значително по-бавно. Едва всеки пети респондент в тази група започва работа непосредствено след завършване на училище, а други 34% успяват да се реализират на пазара на труда между 1 и 6 месеца след завършване. 27% от респондентите, които не са работили по време на училище, все още не са намерили платена работа към декември 2020 г.

Таблица 19. Ранна заетост и бързина на навлизане на пазара на труда

	Кога започнахте Вашата първа платена работа след завършване на средно образование?								
	вече имах работа	веднага след завършване	по-малко от един месец	след 1 - 2 месеца	след 3-6 месеца	след 7-9 месеца	след 10- 12 месеца	след повече от една година	все още не съм намерил(а) платена работа
Наличие на ранна заетост по време на ПОО	28,6%	25,4%	8,5%	10,6%	10,6%	4,2%	1,1%	1,6%	9,5%
Липса на ранна заетост по време на ПОО	5,1%	19,0%	10,6%	13,2%	10,3%	4,8%	3,3%	6,6%	27,1%

	Кога започнахте Вашата първа платена работа след завършване на средно образование?								
	вече имах работа	веднага след завършване	по-малко от един месец	след 1 - 2 месеца	след 3-6 месеца	след 7-9 месеца	след 10- 12 месеца	след повече от една година	все още не съм намерил(а) платена работа
Наличие на ранна заетост по време на ПОО	28,6%	25,4%	8,5%	10,6%	10,6%	4,2%	1,1%	1,6%	9,5%
Липса на ранна заетост по време на ПОО	5,1%	19,0%	10,6%	13,2%	10,3%	4,8%	3,3%	6,6%	27,1%

Непосредствени резултати от участието в ПОО

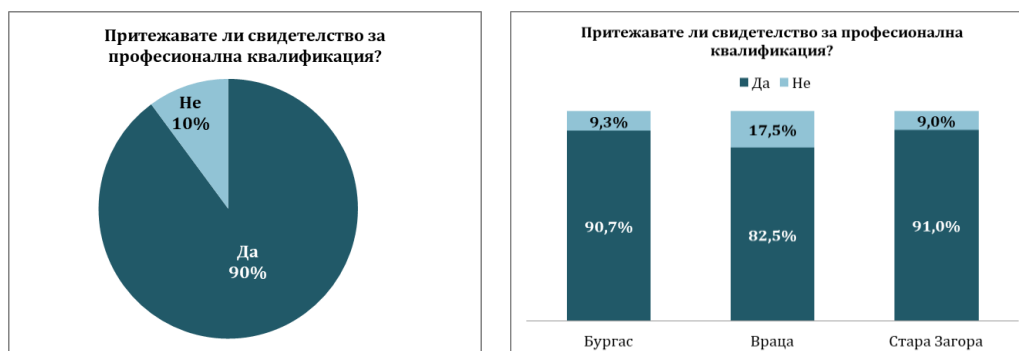
Професионална квалификация

Успешното придобиване на свидетелство за професионална квалификация и степента на придобитата професионална квалификация са едни от използваните индикатори за директни непосредствени резултати (output) от професионалното образование и обучение.

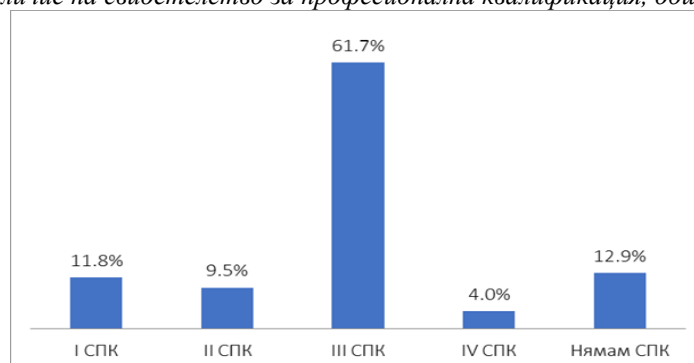
Близо 90% от участниците в пилотното анкетно проучване посочват, че притежават свидетелство за професионална квалификация. Наличие на свидетелство за професионална квалификация декларират около 91% от респондентите от областите Стара Загора и Бургас и 82,5% от респондентите от област Враца (Фигура 39). Тези данни се различават значително от административните данни на МОН, които показват, че само 61,8% от всички завършили програми за ПОО в област Бургас през 2018 г., са издържали успешно държавния изпит по професията и са придобили свидетелство за професионална квалификация. Това разминаване отразява изкривяването на извадката и още веднъж демонстрира ограниченията на събраните с пилотното проучване данни за формулирането на валидни изводи за цялата кохорта.

Близо 62% от респондентите са завършили средно професионално образование с III СПК (Фигура 40). При сравняване на данните за наличието на свидетелство за професионална квалификация и тези за степента на притежаваната професионална квалификация се установява известна непоследователност в отговорите при 2,9% от респондентите, които твърдят, че едновременно притежават свидетелство за професионална квалификация и че нямат придобита степен на професионална квалификация, което вероятно може да бъде отдадено на случайни грешки или невнимателно попълване.

Фигура 39. Наличие на свидетелство за професионална квалификация, общо и по области

Фигура 40 Наличие на свидетелство за професионална квалификация, общо и по области

Професионална подготовка, знания и умения

За целите на проследяващото изследване нивото на получената професионална подготовка и на придобитите знания и умения като непосредствен резултат/продукт от средното професионално образование се измерва чрез степента на удовлетворение на

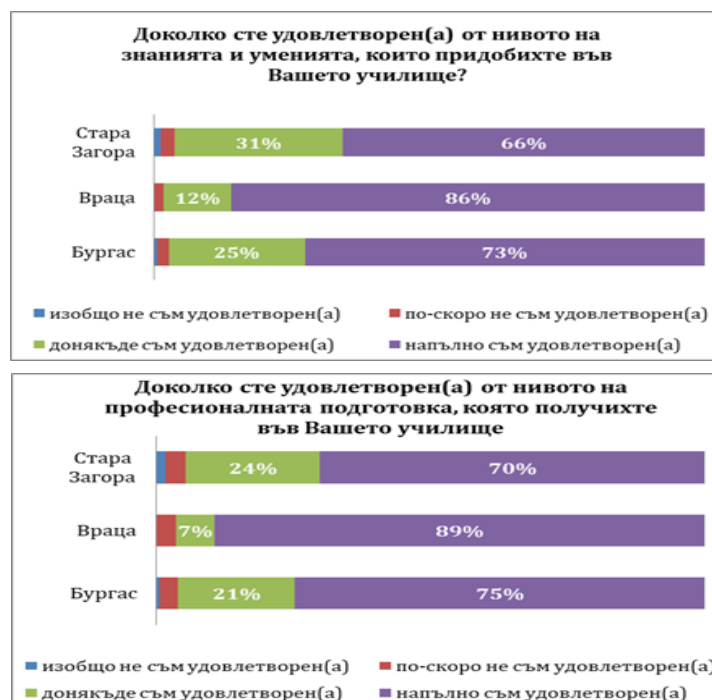
лицата. Както е показано на Фигура 41, степента на удовлетвореност е значителна – 95% от респондентите са доволни от получената професионална подготовка, като 74% са напълно удовлетворени. Подобна висока степен на удовлетвореност се регистрира и по отношение на нивото на придобитите знания и умения в училище – дялът на удовлетворените е 97%, като 71% от респондентите твърдят, че са напълно удовлетворени от нивото на знанията и уменията, с които са приключили средното си образование. Сходно висок дял на удовлетворените се регистрира сред респондентите в отделните области (Фигура 41).

Методологията предлага известна възможност за индиректна преценка на реалистичността на подобно ниво на удовлетвореност чрез съпоставка с обратната връзка на лицата относно приложимостта на уменията и общата оценка за ползата от ПОО за професионалната реализация и качеството на живот, които се разглеждат по-нататък в доклада.

Фигура 41 Удовлетвореност от нивото на знанията, уменията и професионалната подготовка, получени в училище

Фигура 42. Удовлетвореност от нивото на знанията, уменията и професионалната подготовка, получени в училище (по области)

Преход към висшето образование

Участие във висшето образование

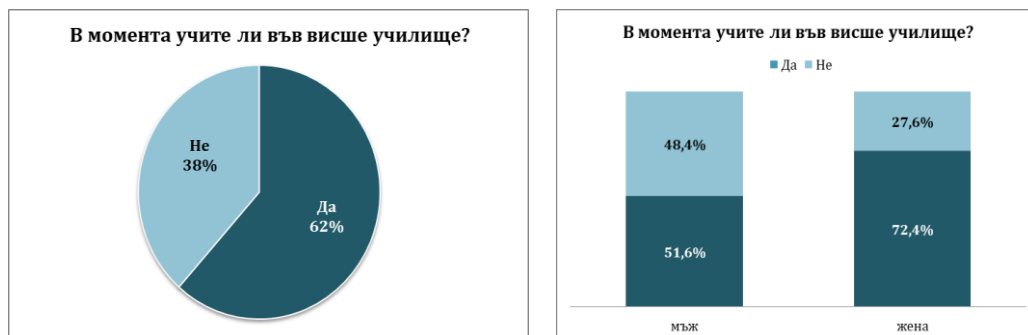
Над 2/3 от участниците в анкетното проучване продължават да учат във висше училище след завършване на средно професионално образование. Делът на студентите сред жените (72,4%), завършили програми за ПОО, е значително по-висок от този при мъжете (51,6%) (Фигура 43).

Значително по-висок е и делът на студентите сред респондентите, които притежават свидетелство за професионална квалификация (64,1%) спрямо този на студентите, които не са придобили СПК (38,8%).

При последващо проследяващо изследване, базирано на представителна извадка, е препоръчително да се отчита участието във висшето образование по професионални направления. Това би помогнало да се идентифицират (а) професионални направления, при които програмата за ПОО в средното образование на практика представлява

междинен етап в образователната пътека на завършващите ги младежи и (б) такива, при които ПОО представлява краен етап, осигуряващ директен преход на пазара на труда. Поради малкия брой респонденти по отделните професионални направления, данните от пилотното анкетно проучване не предоставят достоверна информация в това отношение.

Фигура 43. Участие във висшето образование, общо и по пол

И в трите области над половината от завършилите ПОО респонденти учат във висше училище към момента на провеждане на пилотното анкетно проучване. Най-висок е дялът на студентите в Стара Загора – около 67% (Фигура Фигура 44).

Фигура 44. Участие във висшето образование по области

С въпросника за проследяващо изследване се събира информация, която позволява да се прецени доколко съществува връзка между изучаваните професионални направления в средното и висшето образование. Тя се основава на субективната обратна връзка на респондентите за това дали изучаваното от тях професионално направление във висшето образование е същото, сходно или различно от изучаваното в ПОО (процентът на отговорилите участници в анкетното проучване е 98,6%). Впоследствие тази

информация може да се съпостави с изчерпателните данни от административните регистри.

Резултатите от пилотното проучване показват, че разпределението на студентите по трите възможности е относително равномерно, като 34% учат в същото професионално направление, други 31% учат в сходно професионално направление, а около 35% учат в различно професионално направление (Фигура 45).

Фигура 45. Връзка между изучаваните професионални направления в средното и висшето образование

Приложимост на знанията и уменията, придобити от професионалното образование и обучение

За изследване на приложимостта на придобитите в средното ПОО знания и умения във въпросника е включен въпрос, изискващ от респондентите да преценят до каква степен тези знания и умения са полезни за изучаваните от тях дисциплини във висшето образование. Преобладаващата част (75,2%) от респондентите, които са студенти смятат, че получените в рамките на съответната професионална програма в училище знания и умения са им полезни в една или друга степен за ученето във висшето образование, като 42% от тях смятат, че тази полза е много голяма. В същото време всеки пети студент не вижда съществена полза от наличните знания и умения, като 7% смятат, че те изобщо не са им полезни (Фигура 46). Следва да се отбележи, че направеният корелационен анализ показва слаба зависимост между удовлетворението от получените в училище знания и умения и субективната полза от тях във висшето образование.

Фигура 46. Приложимост на знанията и уменията от ПОО

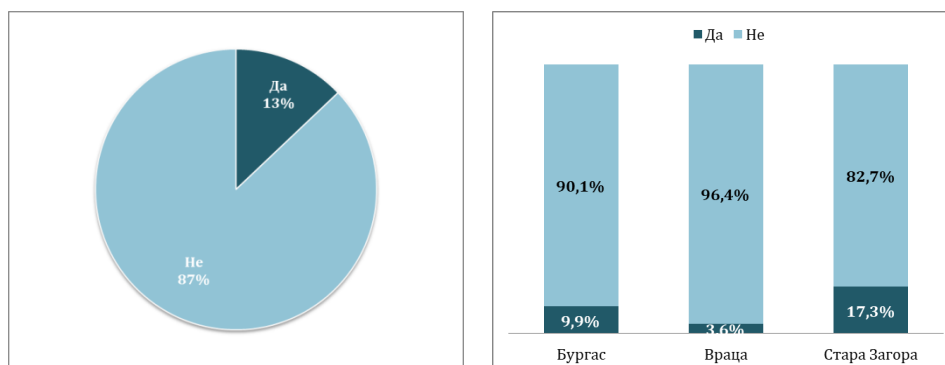

Участие в продължаващо професионално образование и обучение

С апробирания в настоящото анкетно проучване въпросник се събира и специфична информация за участието на лицата в курсове за допълнителна квалификация или преквалификация, организирани от центрове за професионално обучение след завършване на средно образование. Данните се анализират от гледна точка на (а) участието в такива курсове; (б) доколко това участие допълва квалификацията в същата професионална област или е свързано с придобиване на нова квалификация в друга професионална област и (в) мотивите на проследяваните лица да участват в продължаващо ПОО.

На Фигура 47 е показано разпределението на респондентите според участието им в курсове за ПОО, организирани от ЦПО - общо за трите области и във всяка отделна област. За периода от завършването на училище през 2018 г. до момента на провеждане на пилотното проучване през декември 2020 г. около 13% от респондентите са участвали в една или друга форма на допълнителна квалификация или преквалификация в ЦПО. Няма съществена разлика в участието в зависимост от това дали респондентите са студенти или не. Най-активно е участието на завършилите средно професионално образование в област Стара Загора - около 17,3% от тях са посещавали такива курсове през разглеждания период). Най-ниска активност се регистрира в област Враца – там едва 3,6% от респондентите са участвали в допълнителни курсове за ПОО.

Фигура 47 Участие в курсове за допълнителна квалификация или преквалификация, организирани от центрове за професионално обучение (общо и по области)

Около 43% от респондентите са участвали в курсове за продължаващо ПОО с оглед допълване на квалификацията си в същата професионална област, докато за 57% това участие е било свързано с придобиване на нова квалификация в друга професионална област (Фигура 48). На респондентите беше предоставена възможност чрез свободен отговор да уточнят мотивите за участието си в курсове за продължаващо ПОО, организирани от центрове за професионално обучение. От отговорите на възползвалите се от тази възможност става ясно, че основна роля за такова участие има вътрешната мотивация за кариерно и личностно развитие и за получаване нови знания и умения. За част от участниците обаче мотивацията е по-скоро външна – изискване на работодател, необходимост от свидетелство за завършен курс и др.под.

Фигура 48. Участие в курсове за продължаващо ПОО в зависимост от професионалната област

Преход към пазара на труда

Участие на пазара на труда към момента на проучването

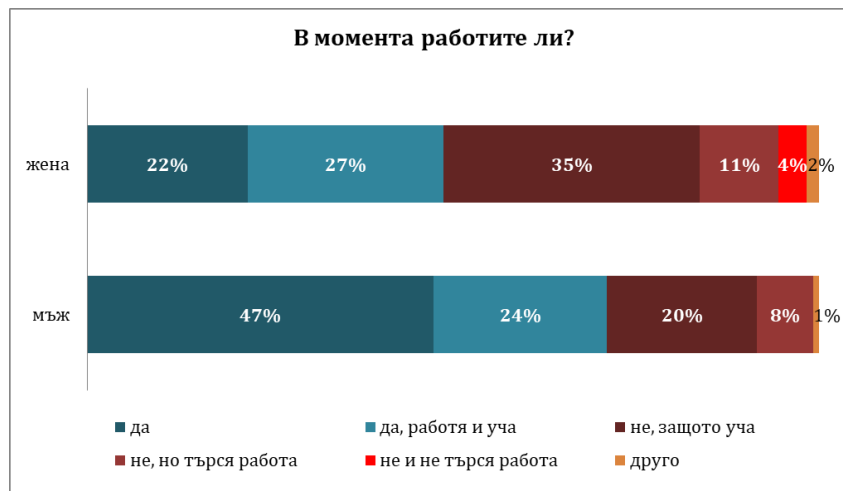
Към момента на провеждането на пилотното анкетно проучване (декември 2020 г.) около 60% от респондентите са заети, като всеки четвърти от проследяваните лица едновременно работи и учи (Фигура 49). Около 40% от завършилите не работят поради една или друга причина, като за 27% такава причина е участието във висшето образование. Около 2% от лицата не са активни на пазара на труда – те нито работят, нито търсят работа. Установяват се статистически значими разлики в участието на пазара на труда на мъжете и жените (Фигура 50).

Докато 70% от участвалите в проучването мъже са заети към момента на неговото провеждане, по-малко от половината (49%) от участвалите жени имат работа. Най-съществена е разликата при директната реализация на пазара на труда (която не е съпроводена с участие във висшето образование) - такава е реализацията за 47% от респондентите мъже и 22% от респондентите жени. В същото време всяка трета жена и всеки пети мъж не работят, защото учат. Следва да се посочи, че неактивността на пазара на труда на участвалите в пилотното проучване лица е съсредоточена почти изцяло в групата на жените – близо 4% от тях не работят и не търсят работа. За сравнение, неактивните мъже са едва 0,4%. В същото време повече жени посочват друга причина за неучастие на пазара на труда, най-често свързана с раждане и отглеждане на дете.

Фигура 49. Участие на пазара на труда

Фигура 50. Участие на пазара на труда според пола

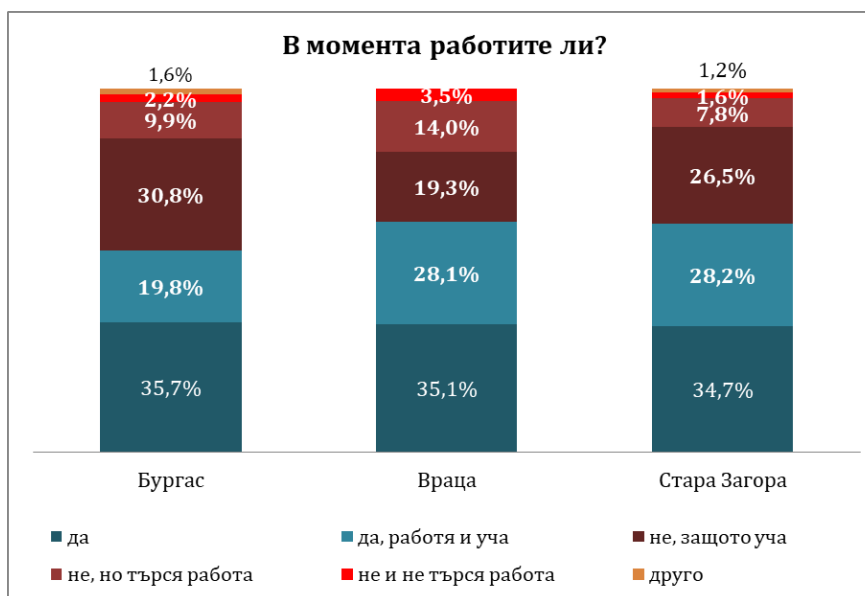

Разпределението на участниците в проучването според актуалния им статут на пазара на труда и областта, в която се намира завършеното от тях училище, е представено на Фигура 51.

Резултатите от дисперсионния анализ показват, че няма статистически значими разлики в разпределенията в трите области. И в трите области всеки трети респондент, завършил ПОО през 2018 г. се е реализирал директно на пазара на труда към декември 2020 г. В допълнение, около 28% от завършилите ПОО в областите Враца и Стара Загора съчетават едновременно работа и участие във висшето образование. Най-голям е дялът на

незаетите в област Бургас (44,5%), като почти всеки трети респондент там не работи, защото учи. Най-голям е дялът на неактивните лица в област Враца.

Фигура 51 Участие на пазара на труда по области

Продължителност на търсенето на работа

Бързината на намиране на работа непосредствено след завършване на средно образование е важен индикатор за евентуални предимства на пазара на труда, свързани с професионалното образование. Резултатите от пилотното анкетно проучване показват, че всеки трети завършил ПОО успява да се реализира на пазара на труда непосредствено след завършване на училище, като при почти 15% преходът към пазара на труда се е случил преди завършване на училище и те продължават да работят на същото работно място и след дипломирането си (Фигура 52). Като цяло, общо около 69% от респондентите са успели да си намерят работа до половин година след завършване на училище. Следва обаче да се отчете обстоятелството, че всеки пети респондент, който е завършил средно образование през 2018 г. отчита, че все още не е успял да намери платена работа към декември 2020 г.

Вече беше установено, че до голяма степен непосредствената реализация е свързана с наличието на временна или постоянна ранна заетост по време на средното образование. В същото време корелационният анализ показва наличие на линейна

зависимост между скоростта на навлизане на пазара на труда и реализацията по съответната професия.

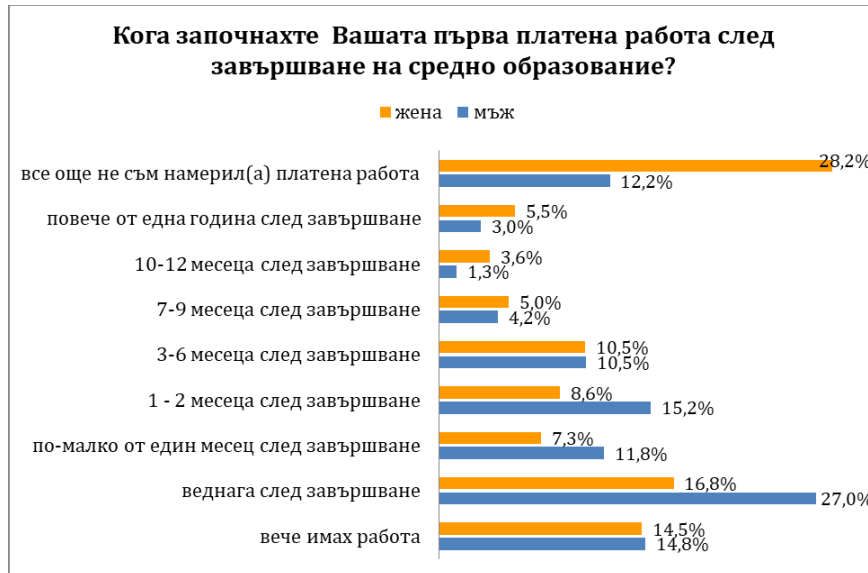
Фигура 52. Бързина на навлизане на пазара на труда (общо)

Данните за бързината на намиране на първата платена работа след завършване на училище според пола на лицето отново дават тревожни индикации за възможен дисбаланс при прехода към пазара на труда на мъжете и жените, завършили средно професионално образование. Както се вижда на Фигура 53, мъжете успяват да се реализират на пазара на труда значително по-бързо от жените. Докато над половината респонденти-мъже са успели да си осигурят платена заетост до 1 месец след завършване на училище, при жените този дял е едва 38,6%. Шест месеца след завършването работа имат 79% от мъжете и само 58% от жените. Към декември 2020, тоест повече от две години след завършване на средно професионално образование, 28% от жените все още не са започнали първа платена работа. За сравнение, този дял при мъжете е над два пъти по-нисък (12%). Възможно обяснение може да се търси във факта, че по-голям дял от жените не работят, докато учат във висше училище.

Кростабулирането показва, че всяка трета жена и всеки пети мъж, които учат във висше училище, все още не са осъществили своя първи преход към пазара на труда. Но големи разлики се откриват и при респондентите, които не продължават обучението си във висшето образование. В тази група 12,5% от жените не са навлезли на пазара на труда повече от две години след завършване на училище, докато при мъжете този дял е едва 5%.

Фигура 53. Бързина на навлизане на пазара на труда според пола

На Фигура 54 е показано разпределението на респондентите според продължителността на периода на навлизане на пазара на труда във всяка от трите обхванати от пилотното проучване области. Наличните данни показват, че навлизането на пазара на труда в област Враца се реализира по-бавно, отколкото в другите две области. Докато всеки втори респондент от областите Бургас и Стара Загора има първа платена работа до един месец след завършване на училище, в област Враца работа е имал всеки трети респондент. 26% от завършилите ПОО в област Бургас и 23% от завършилите ПОО в област Враца не са направили преход към пазара на труда повече от две години след завършване. При кростабулиране според участието на тези лица във висшето образование се установява, че докато в Бургас повечето от тези лица са студенти, във Враца половината от лицата, които все още не са започнали първа работа, не учат.

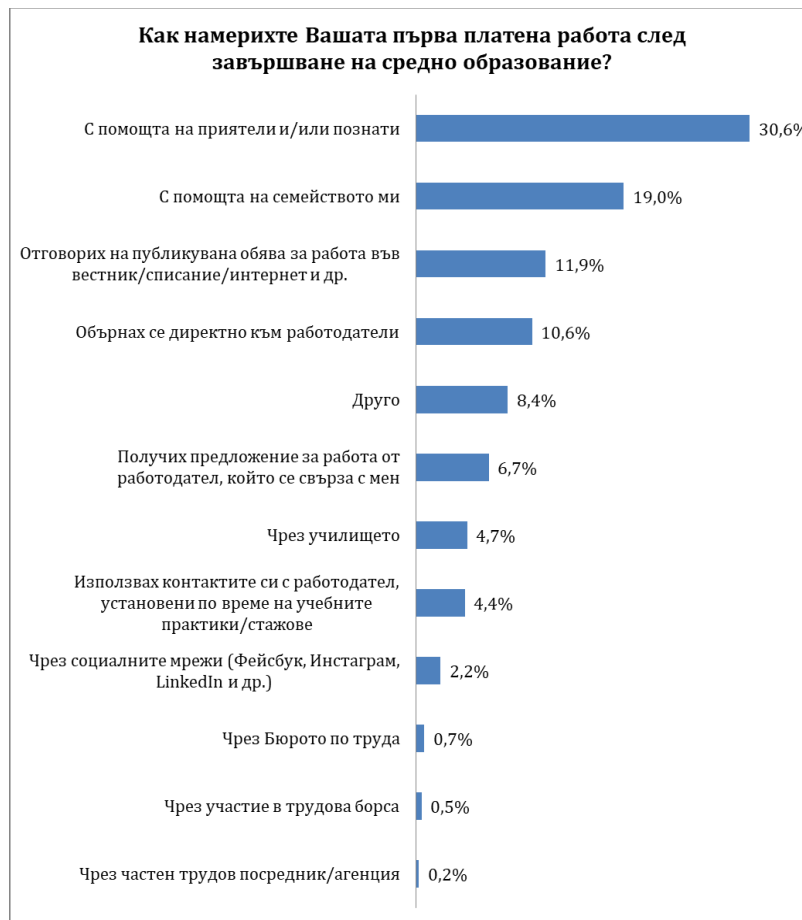
Фигура 54. Бързина на навлизане на пазара на труда в отделните области

Методи за търсене на работа

Основната стратегия за преход от образование към пазара на труда, прилагана от завършилите ПОО в трите области, е свързана с използването на възможностите на своите приятелски и семейни мрежи. Всеки втори респондент започнал работа след завършване на училище благодарение на помощта на своите приятели, познати или членовете на семейството си (Фигура 55). Другите две често прилагани стратегии са свързани с отговор на публикувани обяви за работа (близо 12% от респондентите) или с установяване на директен контакт с работодател (10,6% от респондентите). Работодателите са били активни спрямо 6,7% от респондентите, а около 4,7% са били подпомогнати от училището си за намирането на работа. Ролята на бюрата по труда и на други форми на трудово посредничество е незначителна. Не се открива съществена разлика при тези разпределения в отделните области.

Фигура 55. Използвани стратегии за търсене на работа

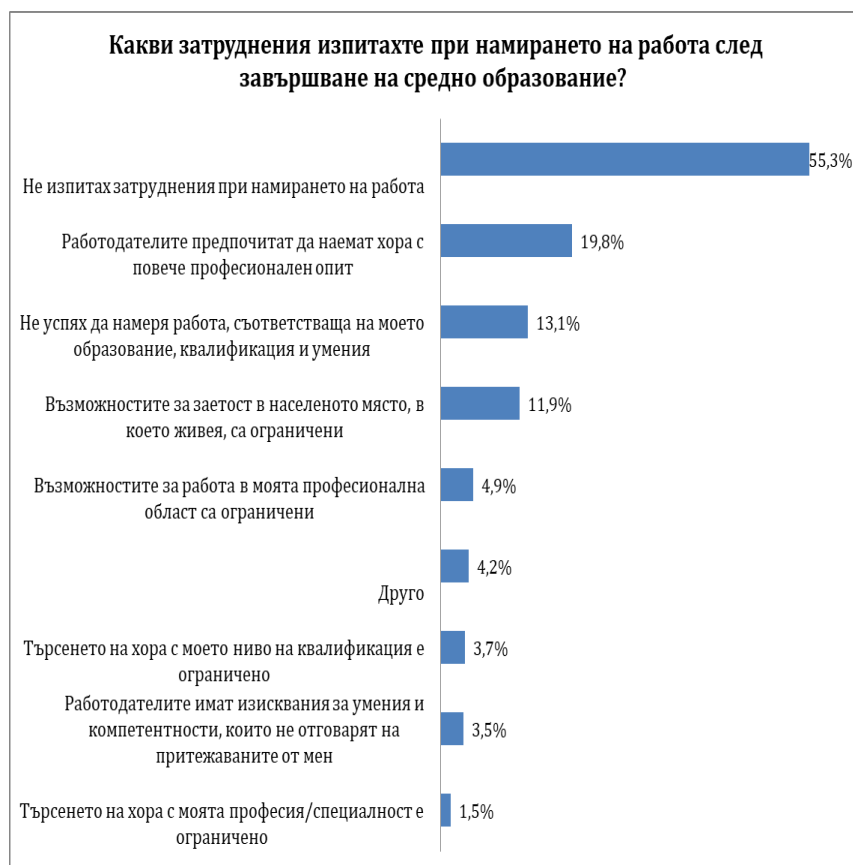

Затруднения при прехода от образование към пазара на труда

Като част от анализа на моделите и процесите на преход от образование към пазара на труда се изследват основните затруднения при намирането на работа, с които се сблъскват младите хора, завършващи средно професионално образование. За целта респондентите бяха помолени да изберат една или повече предварително формулирани опции, както и да посочат други затруднения на базата на собствения си опит. Всеки втори респондент твърди, че е намерил работа без никакви затруднения. Всеки пети респондент отчита като предизвикателство пред намирането на работа изискванията на предишен опит, поставяни от работодателите. Следва да се отбележи, че значително по-голям дял (24,9%) от жените посочват като затруднение изискванията за предходен опит отколкото мъжете (15,8%). Всеки десети респондент е изпитал затруднения поради ограниченията на местния пазар на труда. Около 13% от респондентите не са успели да намерят работа, съответстваща на квалификацията и уменията им. Малък дял (общо около 5%) от

завършилите ПОО посочват затруднения, които обикновено се свързват с несъответствие на търсенето и предлагането на пазара на труда (Фигура 56). Наблюдават се известни регионални различия в това отношение (Фигура 57). Например, значително по-голям дял (20,4%) от младежите в област Враца са били затруднени от ограниченията на местния пазар на труда, отколкото е делът на връстниците им, завършили ПОО в област Бургас (11,6%) и област Стара Загора (9,2%). В същото време изискванията на работодателите по отношение на опита се посочват като проблем от по-голям дял респонденти в област Бургас, отколкото в другите две области. Също така в област Бургас по-голям дял от лицата изпитват затруднения с намирането на адекватна на квалификацията и уменията им работа, отколкото в другите две области.

Фигура 56. Затруднения при намирането на работа

Фигура 57. Затруднения при намирането на работа (разпределение по области)

Характеристики на заетостта

Вид на заетостта

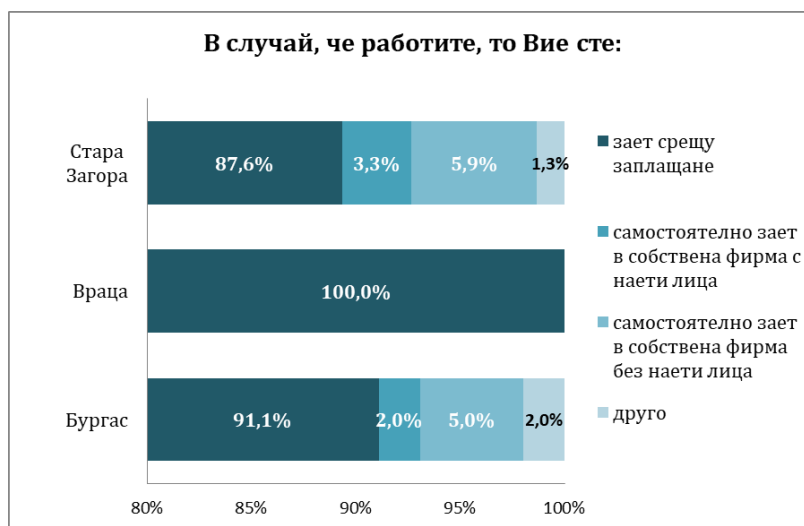
90% от респондентите от трите области, които работят към момента на провеждане на пилотното проучване, са наети лица срещу заплащане (Фигура 58). Във Враца 100% от участниците в проучването са заети срещу заплащане (Фигура 59). Само 7% от общия брой на участниците в трите области са ангажирани в някаква форма самостоятелна заетост, като едва 2% развиват бизнес, който осигурява заетост и на други лица. От трите области най-голям е дела на самонаетите в област Стара Загора – около 9,2% от заетите, като 3,3% от тях са работодатели. Около 3% от всички респонденти избират опцията „друго“, но въпреки предоставената възможност за уточнение на вида на заетостта си чрез

свободен отговор, почти никой от тях не се е възползвал и не е предоставил допълнителна информация. Около 79% от заетите имат постоянна работа, а около 18% са наети за определен период.

Фигура 58. Вид на заетостта (общо разпределение)

Фигура 59. Вид на заетостта (разпределение по области)

Вид на договора

Около 86% от участниците в пилотното проучване, които посочват, че са заети, работят по трудов договор. Делът на държавните служители е 3%, а по граждански договори работят около 4%. 6% от работещите респонденти посочват, че нямат договор (Фигура 60). Разпределението на работещите респонденти в отделните области в зависимост от договора, по който работят, е представено на Фигура 61. Данните показват,

че всички заети участници в област Враца са наети на трудов договор. Около 5% от заетите в област Бургас работят на граждански договори, а около 6% от заетите от областите Бургас и Стара Загора посочват, че нямат договори.

Фигура 60. Вид на договора (общо разпределение)

Фигура 61. Вид на договора (разпределение по области)

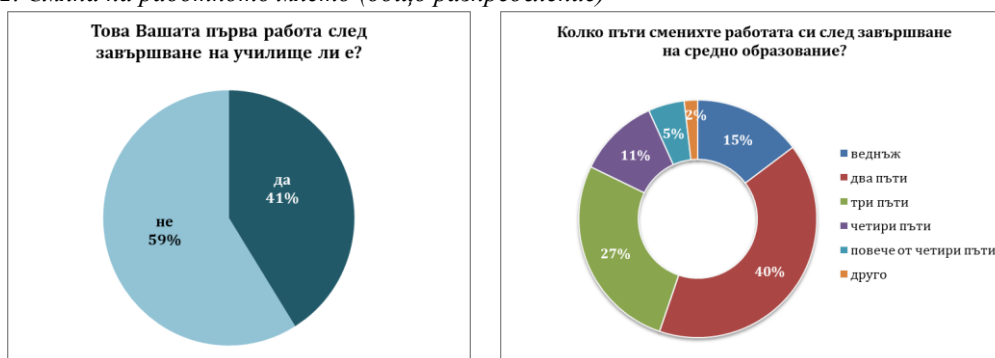
Устойчивост на заетостта

В рамките на разработената методология устойчивостта на заетостта се анализира в два аспекта: (1) дали лицето е сменяло работното си място след първоначалното навлизане на пазара на труда и (2) каква е продължителността на текущата заетост (в случая към декември 2020 г., когато беше проведено анкетното проучване).

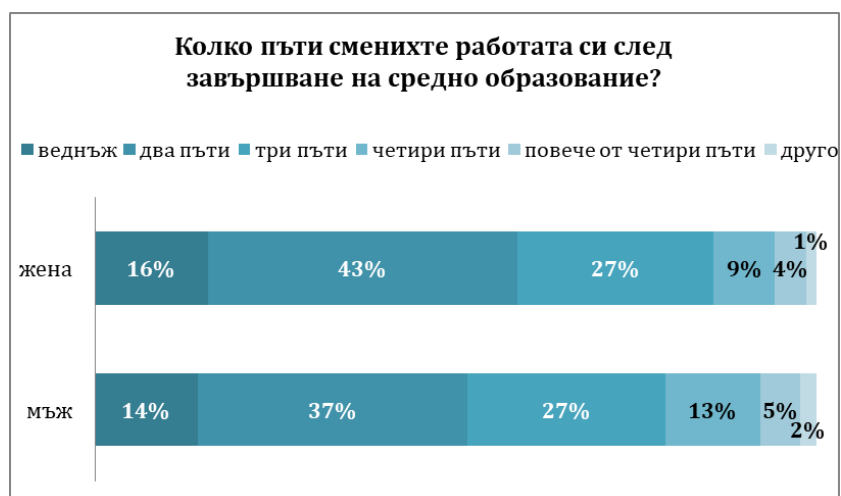
Около 41% от респондентите, които към момента на провеждане на пилотното проучване са заети, все още работят на първото си работно място. От останалите 59%, около 15% са сменили работното си място само веднъж за периода до декември 2020 г., а 40% са сменили работата си два пъти след първоначалната заетост. Около 43% обаче са сменили работното си място три или повече пъти в рамките на две години, което е признак за липса на устойчивост на заетостта им. Такива чести смени се предприемат повече от мъже, отколкото от жени (Фигура 63).

Няма съществени различия в разпределенията по отделни области.

Фигура 62. Смяна на работното място (общо разпределение)

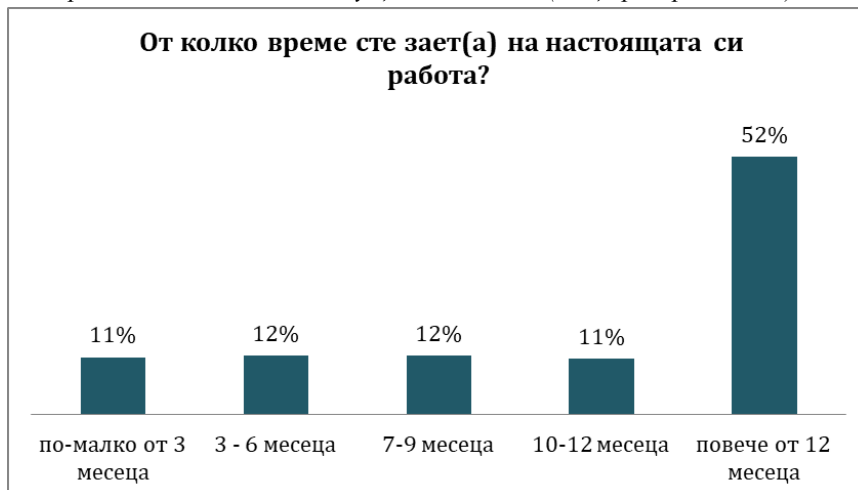
Фигура 63. Смяна на работното място (разпределение по пол)

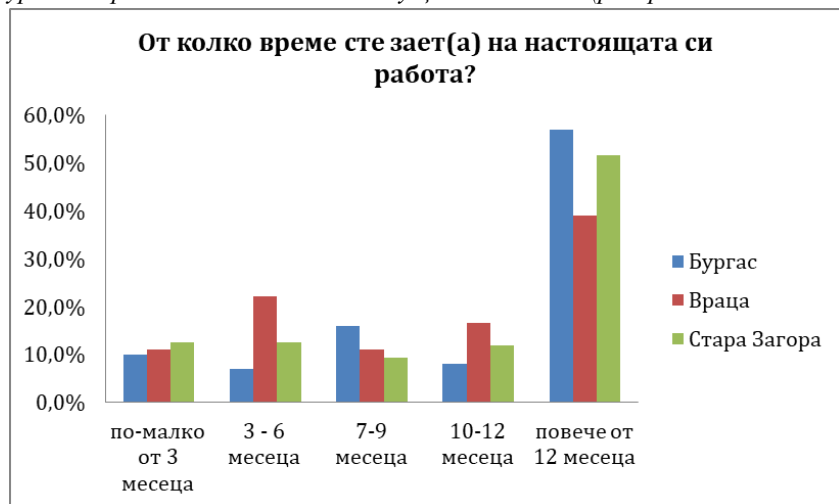
Повече от половината работещи респонденти са заети на настоящата си работа повече от една година. Дисперсионният анализ показва, че няма разлика в разпределенията на продължителността на текущата заетост между мъжете и жените.

Както е показано на Фигура 65, най-висок е дялът на лицата с устойчива текуща заетост (над една година) в област Бургас (57% от работещите респонденти), а най-ниска – в област Враца (39% от работещите респонденти).

Фигура 64. Продължителност на текущата заетост (общо разпределение)

Фигура 65. Продължителност на текущата заетост (разпределение по области)

Доходи

За събиране на информация за доходите на проследяваните лица беше избран подход, насочен към тестване на склонността на лицата да декларират точния си доход, а не да избират между подходящи групи. Недостатъкът на подходните групи е, че те не позволяват изчисляване на средни стойности на реализираните доходи по определени критерии (например по професионални направления).

Във въпросника беше включен конкретен въпрос: „Каква е месечната нетна работна заплата (възнаграждение), която последно сте получили на основната си работа? Моля, запишете.“ Изрично беше направено уточнението, целта е да се получи обобщена информация за средната работна заплата според завършеното професионално направление в ПОО. Данните за отделните лица са статистическа тайна. Отделните лица и техните индивидуални данни са анонимизирани и не подлежат на идентифициране.

Анализът на резултатите показва, че само половината участниците са посочили конкретната си заплата (възнаграждение). Останалите 50% или декларират изричен отказ да предоставят такава информация, или пропускат въпроса. Поради относително високия дял на липсващите отговори и изрично декларираните откази да се предостави конкретна информация за доходите, е препоръчително при последващи проследяващи изследвания да се използва друг подход за събиране на субективна информация за доходите, като например използване на подходящи групи или самоопределяне спрямо средните доходи за определени региони или средния осигурителен доход за отделните професионални направления, изчислен на базата на административните данни от НОИ.

Трудова мобилност

Трудовата мобилност се анализира на базата на въпрос за местонахождението на настоящото работно място на заетите. Резултатите показват, че всеки втори респондент, който е зает към момента на провеждане на пилотното проучване, работи в същото населено място, в което се намира училището му. Всеки пети респондент обаче е мобилен на вътрешния трудов пазар и работи в друга област, различна от тази, в която е завършил училище. Емигрантите, които работят в чужбина, са около 7,3% от респондентите. Трудовата мобилност сред респондентите по области е представена на Фигура 67. Поради характера на пилотното изследване и изместването на извадката не е подходящо да се правят изводи за мобилността на младежите в сравнителна перспектива по области. Резултатите по-долу са представени по-скоро с цел да се илюстрира потенциалът на пилотираната методология за анализ на специфични данни, свързани с поведението на проследяваните лица на пазара на труда.

Фигура 66. Трудова мобилност (общо разпределение)

Фигура 67. Трудова мобилност (разпределение по области)

Удовлетвореност от работата

По подобие на регистрираната висока удовлетвореност от получената професионална подготовка и придобитите знания и умения, над 90% от работещите респонденти са удовлетворени от своята сегашна работа (Фигура 68). Подобни са резултатите в трите области, като доволните от работата си младежи са между 85,7% от заетите във Враца и близо 94% от заетите в област Бургас. Отново обръщаме внимание,

че поради изместените извадки тези данни не са подходящи за формулиране на общи изводи по отношение на цялата кохорта. Още повече, че в случая се разглежда само подсъвкупността на лицата, които към момента на пилотирането на въпросника имат работа. При последващи проследяващи изследвания обаче този въпрос е ключов, защото позволява изследване на връзките между различни характеристики на придобитото ПОО, приложимостта на уменията и реализацията на пазара на труда с цялостното удовлетворение от работата.

Фигура 68. Удовлетвореност от работата (общо разпределение)

Фигура 69. Удовлетвореност от работата (разпределение по области)

Вертикално и хоризонтално съответствие между полученото средно професионално образование и реализацията на пазара на труда

Съответствие на притежаваната професионална квалификация с изискванията на работното място

Съответствието на притежаваната професионална квалификация с изискванията на работното място като част от вертикалното съответствие се измерва посредством индивидуалната самооценка за квалификационните изисквания на работното място спрямо притежаваните. Този индикатор се изчислява само за тези от проследяваните лица, които към момента на провеждане на проучването имат работа.

Резултатите от пилотното проучване показват, че близо 41% от работещите респонденти оценяват заеманата работна позиция като изискваща по-ниска квалификация от притежаваната от лицето, или изобщо неизискваща квалификация (такава позиция заемат 26,9% от работещите). При други 41% има пълно съвпадение между притежаваната професионална квалификация и необходимата за изпълнение на работните задачи.

Няма статистически значима разлика между мъжете и жените в съответствието между предлаганата и търсената професионална квалификация. Не се регистрират статистически значими различия по отношение на това съответствие между отделните области. В същото време проведеният корелационен анализ не показва наличие на връзка между съответствието на притежаваната професионална квалификация с изискванията на работното място и удовлетвореността от работата, което в известна степен може да се дължи на недостатъчната достоверност на данните за удовлетвореността.

Фигура 70. Съответствие на притежаваната професионална квалификация с изискванията на работното място (общо разпределение)

Реализация по професията

Реализацията по професията е вторият индикатор за вертикално съответствие, предвиден в методологията за създаване на прототип на проследяващо изследване. Информацията се събира на базата на субективната обратна връзка от работещите респонденти относно съответствието на упражняваната професия с придобитата в средното професионално образование. При обработката на данните и анализа следва да се отчита обстоятелството, че се взема предвид само оценката на лицата, които към момента на изследването работят. Не се прави оценка на минала заетост, която към момента на провеждане на анкетното проучване е приключила. Това уточнение се прави поради наблюдаваната склонност на текущо незаети лица да дават оценки, които вероятно се отнасят за минал опит/предишни работни позиции.

Данните показват, че всеки втори зает респондент не е реализиран по професията си от средното ПОО. 24% декларират пълна професионална реализация, а други 24% упражняват професия, която е сходна на изучаваната в ПОО (Фигура 71). Откриват се статистически значими разлики в професионалната реализация на мъжете и жените. Според наличните данни мъжете имат по-добра реализация по професията, отколкото

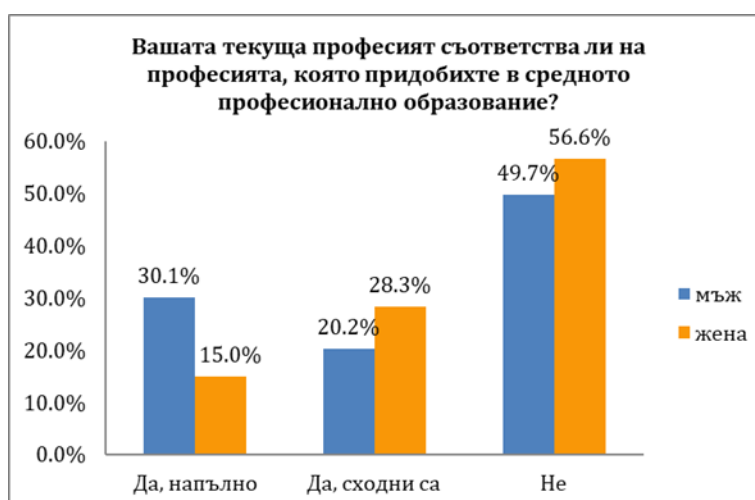
жените (Фигура 72). Няма статистически значима разлика между реализацията на респондентите в трите области.

Поради малката извадка наличните данни не позволяват надежден анализ на професионалната реализация по професионални направления, но подобен анализ би следвало да има ключова роля в бъдещи проследяващи изследвания, основани на широкообхватни представителни извадки.

Фигура 71. Съответствие на упражняваната професия с придобитата в средното професионално образование (общо разпределение)

Фигура 72. Съответствие на упражняваната професия с придобитата в средното професионално образование (разпределение по пол)

Приложимост на придобитите знания и умения в работна среда

Приложимостта на знанията и уменията в работна среда е единственият индикатор за хоризонтално съответствие, предвиден в методологията за създаване на прототип на проследяващо изследване. Неговото измерване се основава на индивидуалната самооценка за степента на използване на придобитите в ПОО знания и умения в ежедневните отговорности в работата. Резултатите общо за заетите лица в извадката са представени на Фигура 73. Близко половината от заетите респонденти отчитат значителна степен на приложимост на знанията и уменията в ежедневната работа. В същото време всеки четвърти респондент отчита ниска приложимост на знанията, а близо 29% отчитат ниска приложимост на уменията. Дисперсионният анализ не показва статистически значими разлики в тези оценки по пол. На Фигура 74 е представено разпределението на заетите респонденти в отделните области според тяхната оценка за приложимостта на уменията. Според тези данни, най-оптимистично настроени относно приложимостта на знанията и уменията са респондентите от област Враца, а най-критични са тези от област Стара Загора.

Направеният корелационен анализ показва наличие на умерена линейна зависимост между удовлетвореността от придобитите знания и умения в училище и тяхната приложимост в ежедневната работа.

Фигура 73. Приложимост на придобитите знания и умения в работна среда (общо разпределение)

Фигура 74. Приложимост на придобитите знания и умения в работна среда (разпределение по области)

Полза от професионалното образование и обучение

За измерване на индивидуалната субективна оценка във въпросника е предвиден специален въпрос, чрез който респондентите следва да оценят ползата от полученото ПОО в седем области:

- Намиране на подходяща работа
- По-нататъшно обучението във висшето образование
- Изпълнение на текущите служебни ангажименти
- Професионално развитие и кариера
- Сигурност на работното място
- Получаване на добро възнаграждение
- Осигуряване на добро качество на живот

Респондентите оценяват ползата от ПОО за всяка от тези области с 4-степенна ликертова скала.

Данните показват висока субективна оценка за ползата от средното професионално образование по всички седем области. Резултатите са представени на Фигура 75.

Направеният корелационен анализ показва наличие на положителна линейна зависимост между удовлетворението от придобитите знания и умения в училище и субективната полза от професионалното образование по всяка една от седемте области.

Фигура 75. Полза от професионалното образование (общо разпределение)

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

По отношение на административните данни

Продължителността на процедурата по генериране на масивите от данни от МОН и НОИ, свързването и анонимизирането им от НОИ, както и допълнителна обработка във връзка с констатираните несъответствия от страна на НОИ е не по-малка от 3 месеца. Едва след този процес може да се подходи към анализ на административните данни. Това технологично време следва да се има предвид при последващо планиране на проследяващи изследвания, както и необходимостта от специализиран изследователски екип, който да анализира данните.

Анализът на административните данни е препоръчително да се осъществява на национално ниво/на ниво система. Така ще бъде възможно сравняването на резултатите за реализацията на завършилите чрез множество разрези – по териториални области, по професионални направления, по видове училища, както и в хронологичен план – сравнение между различните випуски.

По отношение на анкетните проучвания

Анкетното проучване ефективно се осъществява на ниво образователна институция. За целта образователните институции трябва да създадат и поддържат (при възможност и да актуализират периодично) регистър с информация за контактите на всички свои ученици по випуски (за определен период, например 1, 3 или 5 години след завършване). Този подход се следва да се прилага поради обстоятелството, че процентът на върнатите попълнени анкети от проследяваните лица (response rate) обикновено е значително под 100%, което се свързва с риск от изместване на извадката. Колкото по-малка е извадката, толкова по-висок е рискът да не се постигне представителност, достоверност и добри психометрични характеристики на данните, съответно по-ограничени са възможностите за валидни изводи.

При осъществяване на анкетно проучване на национално ниво следва да се осигури обхват, който гарантира представителността. Свързването на резултатите от анкетното проучване с резултатите от анализа на административните данни изисква цялостен обхват и специализирана изследователска експертиза.

По отношение на разработения и пилотиран прототип на механизъм, съчетаващ административни данни с анкетно проучване:

Предложеният модел за проследяване на реализацията на завършилите ПОО, съчетаващ анализ на административни данни с анкетно проучване, е пилотиран като алгоритъм и обхват. Разработеният инструментариум е надежден за прилагане на национално ниво, на областно и на местно ниво с оглед формулиране на ефективни политики, основани на факти.

Добавена стойност на изследванията за проследяване на реализацията на завършилите ПОО

Регулярното провеждане на широкообхватно проследяващо изследване, което съчетава анализ на административните данни с анкетно проучване (на национално и местно ниво) би допринесло за:

1. подпомагане на политиките за развитие на системата на професионалното образование в България;
2. подпомагане на системата за осигуряване на качеството в професионалното образование и обучение;
3. създаване на предпоставки за прилагане на базиран на резултатите механизъм за финансиране на ПОО;
4. подобряване на процеса на изготвяне на държавния план-прием в държавните и общинските професионални гимназии, професионални училища и в паралелките за придобиване на професионална квалификация в основни, прогимназиални и средни и специални училища;
5. подобряване на достъпа на родители и ученици до обективна информация за ефекта от професионалното образование върху възможностите за реализация на пазара на труда, с което да подпомогне информираното им решение при избора на училище и на професионално направление.

Резултатите по проект „Пилотно проследяване на реализацията на завършилите ПОО“ (Проект № 609397-EPP-1-2019-1-BG-EPPKA3-EQAVET-NRP) бяха представени на онлайн семинари за участниците от пилотните области - област Бургас на 18 март 2021 г., област Стара Загора на 23 март 2021 г., област Враца на 24 март 2021 г.

Общо 142 представители на различни заинтересовани страни се включиха в семинарите и дадоха своята оценка за приложимостта на разработения механизъм за проследяване на реализацията на завършилите ПОО.

По време на дискусиите участниците изразиха следните становища:

Област Бургас: Пилотното изследване е сериозен труд, който представя в сравнителен план трите области. В бъдеще е добре да са осъществят цялостни изследвания на национално ниво, за да е възможно сравнението по ключовите показатели между всички области. Моделът дава потенциал за обмен на добри практики между областите за постигане на по-високи резултати в ПОО.

Област Стара Загора: Пилотното изследване е детайлно и обхватно. Моделът има потенциал да се използва и за целите на регионалното икономическо планиране. В бъдещо развитие на проследяващите изследвания е добре да се анализира връзката между ПОО и висшето образование с оглед на това дали има подходящи алтернативи за надграждане на квалификацията. Предоставяното продължаващо обучение в ЦПО за надграждане на квалификацията или преквалификация също може да е обект на допълнителни анализи.

Област Враца: Пилотното проследяване на реализацията на завършилите ПОО дава обективна аналитична информация, която е изключително полезна за осигуряване на качеството на основните процеси в професионалното образование и обучение. Анализът на данните и на резултатите от анкетното проучване очертават аспектите, които изискват целенасочени действия за постигане на по-високи резултати и обхват на ПОО – например развитие на ефективно кариерно ориентиране за прехода към пазара на труда.

С най-висока степен на приложимост представителите на заинтересованите страни в трите пилотни области оцениха модела за проследяване на реализацията на завършилите ПОО по отношение на планиране на приема, стратегиите за развитие на училището и формулиране на образователни политики.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОТОТИП НА СИСТЕМА ЗА ПРОСЛЕДЯВАНЕ НА ЗАВЪРШИЛИТЕ ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ	3
Въведение:.....	3
Принципи:	3
Стандарти.....	4
Методология	5
ПИЛОТИРАНЕ НА МОДЕЛА ЧРЕЗ АНАЛИЗ НА АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ДАННИ.....	10
Обхват и основни характеристики на извадката	12
Резултати.....	15
Участие във висшето образование.....	15
Бързина на навлизане на пазара на труда.....	20
Заетост	23
Безработица.....	33
Риск от безработица	34
Професионална реализация на завършилите ПОО	34
Доходи	38
Трудова мобилност	46
ПИЛОТИРАНЕ НА МОДЕЛ НА АНКЕТНОТО ПРОУЧВАНЕ СРЕД ЗАВЪРШИЛИТЕ ПОО ПРЕЗ 2018 В ОБЛАСТИТЕ ВРАЦА, СТАРА ЗАГОРА И БУРГАС	50
Инструменти за събиране на данни.....	52
Обхват на проучването	55
Демографски характеристики	57
Участие в професионалното образование и обучение.....	58
Вид на училището	59
Завършено професионално направление	61
Мотиви за избор на училище	62
Учебна програма и учебно съдържание.....	65
Оборудване за ПОО	68
Преподаване и учене.....	70
Практическо обучение.....	71
Участие на пазара на труда преди завършване на средно професионално образование	73

Непосредствени резултати от участието в ПОО	75
Професионална квалификация.....	75
Професионална подготовка, знания и умения.....	76
Преход към висшето образование	78
Участие във висшето образование.....	78
Приложимост на знанията и уменията, придобити от професионалното образование и обучение	80
Участие в продължаващо професионално образование и обучение	81
Преход към пазара на труда	83
Участие на пазара на труда към момента на проучването ...	83
Продължителност на търсенето на работа.....	85
Методи за търсене на работа	88
Затруднения при прехода от образование към пазара на труда	89
Характеристики на заетостта	91
Вид на заетостта	91
Вид на договора.....	92
Устойчивост на заетостта	93
Доходи.....	95
Трудова мобилност	96
Удовлетвореност от работата.....	97
Вертикално и хоризонтално съответствие между полученото средно професионално образование и реализацията на пазара на труда.....	99
Съответствие на притежаваната професионална квалификация с изискванията на работното място	99
Реализация по професията.....	100
Приложимост на придобитите знания и умения в работна среда	102
Полза от професионалното образование и обучение.....	103
ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ	104